

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜÇ POTANSİYELİNİN
ORTA AFRİKA ÜLKELERİNE YÖNELİK STRATEJİSİ**

SERHAT İBRAHİMOĞLU

Danışman

Prof. Dr. YAŞAR HACİSALİHOĞLU

İstanbul, 2015

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜÇ POTANSİYELİNİN
ORTA AFRİKA ÜLKELERİNE YÖNELİK STRATEJİSİ**

SERHAT İBRAHİMOĞLU

Danışman

Prof. Dr. YAŞAR HACİSALİHOĞLU

İstanbul, 2015

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜÇ POTANSİYELİNİN
ORTA AFRİKA ÜLKELERİNE YÖNELİK STRATEJİSİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SERHAT İBRAHİMOĞLU**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih.....

Tezin Savunulduğu Tarih.....

Tez Oy Birliği/ Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Unvan ve Adı Soyadı

İmza

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yaşar HACİSALİHOĞLU

Jüri Üyeleri: Yrd. Doç. Dr. Tülay YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI

ÖZET

Uluslararası açıdan güç, temel aktör durumundaki devletler açısından büyük öneme sahiptir. Son dönemlerde de devletlerin askeri güç kullanımı olan sert güç karşısında, karşı tarafı ikna etmeye dayalı yumuşak güç üzerine çalışmalarda artış yaşanmıştır. Çalışma kapsamında da Türkiye'nin Orta Afrika ülkelerine yönelik yumuşak güç potansiyeli değerlendirilmiştir. Bu kapsamda söz konusu ülkelerle son yıllarda öğrenci değişimi, kalkınma yardımları gibi konularda önemli gelişmeler kaydedildiği belirlenmiştir. Bununla beraber Türkiye'nin bölgesel güç hedefinin etkisi ile bu ülkelere yönelik daha kapsamlı politikalar geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Özellikle bölgenin enerji açısından önemi yanı sıra ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesi ile birlikte, Türkiye'nin uluslararası konularda desteklenmesi açısından da Afrika Açılımının Orta Afrika ülkelerinin potansiyelini yansıtacak şekilde geliştirilmesi de gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Orta Afrika, Afrika Açılımı

ABSTRACT

In international level, power has great importance for the state as the major player. Recently, the use of military force against the hard power of the state, based on convincing the other party has experienced an increase in work on soft power. In this context soft power potential has been evaluated for Central African countries. Thus the exchange of students in recent years with these countries, significant improvements in areas such as development assistance is determined to be recorded. However, a more comprehensive policy towards these countries, with the impact of Turkey's regional power targets needs to be developed. Especially in combination with the evaluation of the importance as well as economic potential in terms of energy, in terms of Turkey's support on international issues of development in Africa Expansions to reflect the potential of the Central African country is also required.

Keywords: Africa, Central Africa, Africa Initiative

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda, konunun tespiti ve bölgede yaşadıklarını anlatarak bana ilham veren Tüm Afrika'nın Dostları Derneği (TADD) Başkanı Sn. Dr. Bilgehan Güntekin'e özellikle şükranlarımı sunuyorum.

Gerek öğretim dönemi, gerekse de tez hazırlanması sürecinde her türlü desteği sağlayan, bilgi, tecrübe ve güler yüzü ile çalışmama ışık tutan ve beni sürekli motive eden hocalarım Sn. Prof. Dr. Yaşar Hacısalihoğlu ve Sn. Yard. Doç. Dr. İsmail Kapan'a; çalışmalarımı yakından takip ederek, her fırsatta yardımcı olan, yol gösteren Sn. Kadriye Tunçsiper'e; Yüksek Lisans yapmak için bana telkinlerde bulunup teşvik eden, maddi-manevi katkılar sağlayan Sn. Ekrem Çalkılıç ile yol arkadaşlarım Cem Küçükali ve Ahmet Yamaç'a teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜCÜ	3
1.1. TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜÇ POTANSİYELİ.....	3
1.1.1. Kavramsal Çerçeve.....	3
1.1.2. Tarihsel Arka Planda Yumuşak Güç Kaynakları	12
1.1.3. Günümüzde Yumuşak Güç Kaynakları	13
1.1.3.1. Kültür	13
1.1.3.2. Siyasi Değerler	14
1.1.3.3. Hükümet Politikaları ve Dış Politika.....	15
1.2. TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİLERİ.....	17
1.2.1.Yumuşak Güç Bağlamında Dış Politika Stratejileri.....	17
1.2.2.Yumuşak Güç Bağlamında Ekonomik Stratejiler	24
1.2.3. Yumuşak Güç Bağlamında Sosyal ve Kültürel Stratejiler	26
2. TÜRKİYE’NİN ORTA AFRIKA ÜLKELERİNE YÖNELİK YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ	31
2.1. AFRIKA SİYASETİNDE ORTA AFRIKA’NIN ÖNEMİ	31

2.2. TÜRKİYE ORTA AFRIKA ÜLKELERİ İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	39
2.2.1. Siyasal İlişkileri	39
2.2.2. Sosyal ve Kültürel İlişkiler	50
2.2.3. Ekonomik İlişkiler	55
2.3. YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ BAĞLAMINDA AFRIKA AÇILIMI ..	61
2.4. TÜRKİYE ORTA AFRIKA ÜLKELERİNE YÖNELİK YUMUŞAK GÜÇ POTANSİYELİ	65
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	74

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Kamu Diplomasisi Temel Taksonomisi	9
Tablo 2. Kamu Diplomasisi Geleneksel Diplomasisi Karşılaştırması.....	11
Tablo 3. Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Dışışleri Bakanlığı Karşılaştırması.....	16
Tablo 4. Orta Afrika Ülkeleri GSYİH (2014).....	36
Tablo 5. Orta Afrika Ülkeleri Kişi Başına Düşen GSYİH (2014).....	37
Tablo 6. Afrika Bölgesi Kanıtlanmış Petrol Rezervleri (milyar varil).....	37
Tablo 7. Yüksek Öğretimde Orta Afrika Ülke Uyruklu Eğitim Gören Öğrenci Sayıları (2015).....	53
Tablo 8. THY Orta Afrika Uçuş Destinasyonları	54
Tablo 9. Türkiye Orta Afrika Dış Ticaret Göstergeleri (2014).....	58
Tablo 10. Afrika Ülkelerinde Türkiye'den Doğrudan Yatırım Stoku (milyon dolar).....	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kamu Diplomasisinin İlişkili Olduğu Alanlar	8
Şekil 2. Yıllara Göre Türkiye'nin Dış Yardımları	25
Şekil 3. Türkiye'den En Fazla Dış Yardım Alan Ülkeler (2013)	26
Şekil 4. Orta Afrika Haritası	33

KISALTMALAR

AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	Adı geçen eser
Y. a.g.e.	Yukarıda adı geçen eser
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UEFA	Avrupa Futbol Federasyonları Birliği
FİBA	Uluslararası Basketbol Federasyonları Birliği
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
İTO	İstanbul Ticaret Odası
NATO	Kuzey Atlantik İşbirliği Antlaşması
THY	Türk Hava Yolları
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UNAMID	Birleşmiş Milletler Darfur Misyonu
AfKB	Afrika Kalkınma Bankası
TUSKON	Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu

İHH

İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

MÜSİAD

Müstakil Sanayici İşadamları Derneği

GİRİŞ

Güç uluslararası ilişkilerde temel stratejilerden biri durumundadır. Sert güç, dış politika araçları içerisinde geleneksel bir tür olarak öne çıkmış, ancak 21. yüzyıldan itibaren yumuşak güç de akademik yazında yer almaya başlamıştır. Gücün küresel ve bölgesel açıdan bileşenleri açısından yumuşak ve sert olarak sınıflandırılmasının başlamasından sonra; yumuşak güç genel olarak başkalarının tercihlerini şekillendirme yeteneği olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ülkeler arası ilişkilerde önemli unsurlardan olan gücün, geleneksel kalıplar dışında da bir araç olarak kullanılması gündeme gelmiştir.

Türk dış politikasında da 2000’li yıllardan itibaren, dış ülkeler ile ilişkilerde yumuşak güç ve kamu diplomasisi tercihlerinin daha sık kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu süreçte Türk dış politikasında stratejik ve jeopolitik algıdaki değişim ve gelişim Afrika’yı da Türkiye’ye yakınlaştırmıştır. 1998 yılındaki çok taraflı dış politika sürdürülmesi açılımının, 2002’de iktidara gelen AK Parti tarafından bir sisteme oturtularak ve geniş kapsamlı bir bakış açısı ile sürdürülmesi ve geliştirilmesi sonucunda Türkiye Afrika ülkeleri siyasi ilişkilerinin yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri de önemli ivmeler kazanmıştır.

The Economist dergisinin 2011 yılında “Afrika Yükseliyor” kapak konusunun gösterdiği gibi Afrika kıtası sunduğu birçok olanak ile tüm dünya güçlerinin yakın ilgisi çeken bir bölge durumundadır. Çok uzun yıllar açlık ve kıtlık ile anılan kıta günümüzde küresel siyasette yükselen bir değer olarak algılanmasının da etkisi ile Türkiye geçmiş bağlarının da etkisi ile kıta ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirme eğilimindedir. Bu kapsamda çalışmada yumuşak güç bağlamında Orta Afrika ülkeleri özelinde bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Çalışmada Orta Afrika bölgesinin seçilmesinin temel sebebi, Türkiye’nin bu bölge ile olan ilişkilerinin gelişme eğiliminde olması ve Kuzey Afrika ülkelerine kıyasla bu ülkelerle olan ilişkilerin literatürde çok fazla incelenmemiş olmasıdır. Bu kapsamda Türkiye’nin yumuşak güç stratejisinin değerlendirileceği seçilmiş Orta

Afrika ülkeleri Mali, Nijer, Çad, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya olarak belirlenmiştir.

Çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır. Buna göre ilk bölümde Türkiye'nin yumuşak gücü değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise Türk dış politikasında yumuşak güç unsurunun Orta Afrika bölgesi özelinde değerlendirilmesine çalışılmıştır.

1. TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜCÜ

1.1. TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜÇ POTANSİYELİ

Bu kısımda genel hatları ile Türkiye’nin yumuşak güç potansiyeli, ilk olarak kavramsal çerçeveye yer verilerek değerlendirilecektir.

1.1.1. Kavramsal Çerçeve

Uluslararası siyasette güce sahip olmak çeşitli yollarla diğerini etkileme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Sert güç diğerlerini bir şey yapmaya zorlamadır. Sert güç stratejileri, askeri müdahale, zorlayıcı diplomasi ve ekonomik yaptırımlar olarak sınıflandırmaktadır. Akademik yazında neo-realist yaklaşım özellikle devletlerle ilgili sert güce vurgu yapmaktadır.¹

Sistemdeki aktörlerin gücün kullanımındaki hedefleri genel olarak isteklerinin elde edilmesidir. Nye’nin de belirttiği gibi yumuşak güç bu süreçte gündem yaratma, cazibe ve yayına çekme unsurlarını kullanmaktadır.² Zorlayıcı gücün tersine, yumuşak güç birinin isteklerini diğerlerine yaptırmak için ikna kabiliyetine vurgu yapmaktadır. Yumuşak güç 1990’larda dış siyaset tartışmalarında daha fazla yer almaya başlamıştır.³

Yumuşak güç kavramına ilk olarak Joseph S. Nye tarafından, 1990 yılında yayımlanan "*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*" adlı kitapta yer verilmiştir. 2004 yılında, yine Nye tarafından yayımlanan "Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu" adlı kitapta yumuşak güç kavramı ABD açısından ayrıntılı olarak incelenmiştir.

¹ Ernest J. Wilson, "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 616, No 110, 2008, s. 114.

² Tuba Çavuş, "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*, Cilt 2, Sayı 2, 2012, s. 24.

³ Wilson, a.g.e. s. 114.

Nye, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin görelî askeri ve ekonomik gücünün zayıfladığı iddialarına karşı, ABD gücünün sırf sert güçten ibaret olmayıp sahip olduğu uluslararası rejim ve kurumlardaki pozisyonunu, evrensel değerleri, cezbedici yaşam tarzı, kurum ve politikaları kültürü ve ideolojisi ile soğuk savaş ertesini bilgi çağında nispi öneminin arttığını savunmuştur.⁴

Nye'ye göre ABD'nin süper güç konumu sadece askeri güç ve ekonomik yaptırımlara dayanan sert güçle sürdürülmesinin yeterli olamayacağı ve bunun yerine ABD hegemonyasının maliyeti daha az olan yumuşak güçle sürdürülebileceğini savunmuştur.⁵ Diplomasinin çok boyutlu hale gelmeye başlaması ve kavramın sadece diplomatların yürüttükleri mesleğin ötesine geçmesi ile sıradan vatandaşlar bile diplomasi faaliyetlerinin aktörü haline gelmeye başlamışlar ve bu gelişme sonucu devletlerin dış politika faaliyetlerinde uluslararası kamuoyu içinde diğer ülkelerin vatandaşlarını da hedefleyecek iletişim stratejileri oluşturmaları gereğini doğurmuştur.⁶

Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirme kabiliyetine dayanmaktadır. Aynı zamanda yumuşak güç, siyasi gündemi diğer insanların önceliklerini şekillendirecek tarzda belirleme yeteneğine de dayanmaktadır. Siyasi liderler ve Antonio Gramsci gibi düşünürler gündemi oluşturma ve bir anlaşmanın sınırlarını saptamada temin edilen güce çok önceleri dikkat çekmişlerdir. Tercihleri tayin etme gücü çekici bir kültür, ideoloji ve yapılar gibi soyut güç kaynaklarıyla ilişkilidir.⁷

Öncelikle amacı ve kaynakları açısından yumuşak gücün, sert güçten farklı olduğu değerlendirilmektedir. Sert güç söz konusu olduğunda, akla daha çok zorlayıcı unsurları barındıran askerî ve ekonomik tedbirler gelirken; yumuşak güç, devletin politik amacına ulaşmasını sağlayacak şekilde askerî ve iktisadi unsurların

⁴ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 34.

⁵ Ekşi, a.g.e. s. 34.

⁶ Aslı Yağmurlu, "Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi", *İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2007, s. 11.

⁷ Joseph S. Nye, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Çev. Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003, s. 11.

dışındaki unsurların kullanılmasını ifade etmektedir. Sert gücün temel amacı, hızlı bir biçimde sonuca gitmek iken, yumuşak güç eğer hedefe cazibe yaratıp diğerlerinin fikirlerinin etkilenmeye çalışıldığı bir güç türüdür.

Gallarotti'ye göre temelde yumuşak güç kaynakların da yumuşak, sert güç kaynakların da sert olduğunu belirtmektedir, bununla beraber bunun aksi durumlar da söz konusu olabilecektir. Aynı zamanda sert güç ve yumuşak güç kaynakları her zaman birbiri ile ilişkili durumdadır. Sert güç kaynakları belirli durumlarda yumuşak gücü arttırabilirken; benzer şekilde sert güç kaynakları da yumuşak gücü etkileyebilmektedir.⁸

Sert güç sahibi ülkelerin, etkilemek veya herhangi bir alanda faydalanmak istedikleri diğer ülkelerin üzerinde direk olarak sert güç kullanmamayı ve bunun yerine Kamu Diplomasisi yöntemlerini kullanmayı tercih etmelerinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Güçlü bir ülkenin başka bir ülkeye yaptırım uygulamak zorunda kalması durumunda, askeri operasyon seçeneği öncelikler listesinde bulunmamakta, askeri bir operasyon öncesi, gerekli geleneksel diplomatik sürecin izlenmesi gerekmektedir.

Tüm bunlarla beraber sert güç araçlarının kullanımı zorlaşsa ve yumuşak güç kullanımı daha mantıklı olarak değerlendirilse de, askeri gücün önemi ortadan kalkmamıştır. Nye'nin de açıkladığı gibi “bu gücün sınırlarını anlamak ve yetersizliklerini tamamlamak için karşılıklı bağımlılığa dayalı ilişkileri dikkate alan alternatif stratejiler geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.”⁹

Kültürel faaliyetler toplumların özel yanları ve ayırt edici özellikleri olmasının yanı sıra diğer toplumlar ile olan benzeşen yanlarını yansıttığından dolayı, kültürel diplomasinin kamu diplomasisinin temel unsurlarından biri olduğu kabul edilmektedir.¹⁰

⁸ Çavuş, a.g.e., s. 25.

⁹ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 63, Sayı 3, 2008, s. 136.

¹⁰ Fırat Purtaş, “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, 2013, s. 4.

Geleneksel diplomasi yöntemi ile yürütülen ilişkiler tamamen hükümetlerin kontrolü altındadır. Nye'ye göre " ...yumuşak gücün araçları ise tamamen hükümet kontrolü altında değildir. Siyaseti hükümetler kontrol etse de, kültür ve değerler sivil toplumlar tarafından şekillendirilmektedir. Yumuşak güç, ekonomi ya da askeri güçten daha az riskli görülebilmektedir fakat genelde, kullanılması daha zor olmakla birlikte kaybedilmesi daha kolay olmakta ve yeniden kurulması ise masraflı olmaktadır.¹¹

Ekonomik güç, hem sert, hem yumuşak güç olarak kullanılan bir araç olarak daha belirgin bir ayrım göstermektedir. Ekonomik güç, askeri güçten daha yumuşak olmakla birlikte, uygulandığı hedefe etkileri bakımından yumuşak güç olarak algılanmayabilir. Ülke ekonomisinin büyüklüğü, ticari mal ve şirketlerinin popülerliği ülkenin yumuşak gücüne katkı olmakla beraber; ekonomik ve finans gücün ekonomik ambargo gibi yaptırımların yanında dış borç, finansal kriz çıkarma gibi amaçlarla kullanılması zorlayıcı yönleri itibariyle sert güç kapsamına girmektedir.¹²

Ülkelere göre farklılıklar taşımakla beraber yumuşak güç stratejileri aşağıdaki şekilde özetlenebilecektir:

- Ülkelerin kendi imajlarını yaratması ve bunu lehine kullanması, örnek olarak Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlediği barışçıl politikalar gibi,
- Diğer tarafların imajını zedeleyerek, alıcı ülke desteğinin sağlanması; ABD'nin Kuzey Kore, İran ve Irak'ı Şer Üçgeni olarak tanımlaması gibi,
- "Ağ etkisi stratejisi gereğince bir ülkenin alıcı (hedef) ülkelerin de alışkın olduğu, başka bir deyişle kabul ettiği normlar, hareket davranışları yaymaktır. Örneğin ABD'nin sürekli olarak demokrasi vurgusu gibi,
- Kahraman ve ünlü kullanılması yoluyla bu kişilerin hükümetleriyle işbirliği içerisinde evrensel değerlere uygun modeller oluşturmaları gibi

¹¹ Meltem Ünal Erzen, *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: Derin Yayınları, 2012, s. 56.

¹² Sait Yılmaz, *Güç ve Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s. 55.

Yumuşak güç ile zaman zaman karıştırılsa da, ilişkili kavramlardan biri durumda olan kamu diplomasisini açıklamakta da fayda vardır. Kamu diplomasisi, yumuşak güce dayanan sivil toplum temelli ve kamuoyu odaklı iletişim çağı ortamında dönüşen küresel politikanın yeni diplomasi tarzıdır. Kamu diplomasisi, yumuşak güç, diplomasi, kamuoyu ve sivil toplum gibi dört bileşen arasındaki karmaşık ilişki çerçevesine dayanmaktadır.¹³

Kamu ve diplomasi kavramlarının birleşimlerinden meydana gelen kamu diplomasisi farklı ülkelerde farklı anlamları çağrıştırmakla beraber, ilk olarak 1965'te ABD'de de kültürel propaganda ve basın faaliyetlerini tanımlamak amacı ile kullanılmıştır. Manheim'e göre kavram "devletlerin uluslararası kamuoyunu veya seçkinlerinin düşüncelerini ülkenin çıkarları doğrultusunda etkileme çabaları" olarak açıklamıştır.¹⁴

Nye'ye göre yumuşak güç olarak kamu diplomasisi, yumuşak güç kaynakları olan kültür ve değerleri, yumuşak güç kaynakları olan kültür ve değerleri, değişim programları, kültürel ve enformasyonel faaliyetler düzenleyerek politikaya dönüştürülmesi ve yürütülmesidir. Bu tür programlarla kamu diplomasisi, yumuşak gücün tanımındaki istenilen sonuçların aynısını başkalarının da istemesini sağlamakta ya da en azından amaçlamaktadır.¹⁵

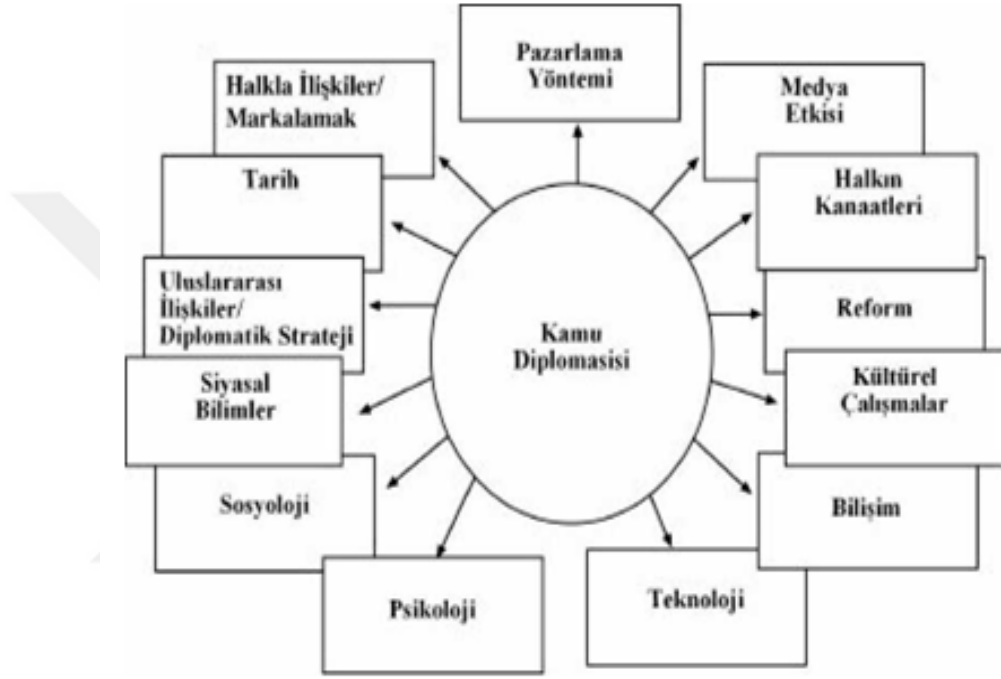
Kamu diplomasisi, yumuşak güç kaynaklarının diplomaside kullanılmasıdır. Bu anlamda devletlerin ülkenin yumuşak gücünü harekete geçirdiği kabul edilmektedir. Kamu diplomasisi için yapılan tanımlara bakıldığında; ülke halkı ve aydınları üzerinde yaratılacak olumlu imajın ve ülkeler arasında oluşturulacak kültürel çekimin, ülkenin imajına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir ve bu sebeple diğer ülkeler ile bir iletişim sürecine girilmekte bu iletişim sürecinde çeşitli kurum ve gruplardan destek alınmaktadır. Kamu diplomasisi, en çok yerel ve ulusal medya ile birlikte akademik kurumları, sivil toplum kuruluşlarını ve ekonomik birlikleri kullanmaktadır. Kullanılacak bu gruplar ile birlikte medyanın desteği sağlanarak gönderilecek düzenli mesajlar ve sloganlara uygun oluşturulacak

¹³ Ekşi, a.g.e. s. 15.

¹⁴ Yağmurlu, a.g.e. s. 13.

¹⁵ Ekşi, a.g.e s. 37.

uluslararası işbirlikleri ile birlikte, istenilen algının oluşturulması mümkündür. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus; algının oluşturulması değil, algının yönetilmesidir.¹⁶

Şekil 1. Kamu Diplomasinin İlişkili Olduğu Alanlar

Kaynak: Erzen, s. 60

Nye, yumuşak güç kaynaklarının kamu diplomasisiyle güce ve politikaya dönüştürülebileceğini ileri sürerek bir yandan yumuşak gücün nasıl çalıştığını açıklamaya çalışmış; öte yandan da yumuşak güç kavramını kamu diplomasisi çerçevesinde yeniden kavramsallaştırmaya gitmiştir. Nye kamu diplomasisinin temel amaçlarından olan kamuoyu oluşturmayı hükümetlerin yumuşak gücüne bağlayarak yumuşak güç argümanının temelini kamu diplomasisini yerleştirmiştir.¹⁷

¹⁶ Erzen, a.g.e. s. 54.

¹⁷ Ekşi, a.g.e. s. 38.

Nye'ye göre yumuşak güç kavramına kamu diplomasisi kavramını eklememesinin sebebi yumuşak gücün nasıl çalıştığı tezidir. Bu kapsamda kamu diplomasisi ve yumuşak gücün ortak noktası kamuoyudur. Kamu diplomasisinde kamuoyunun etkilenmesi temel amaç iken, yumuşak güçte de kamuoyu sermayesini kazanmak temel hedeftir.¹⁸

Tablo 1. Kamu Diplomasisi Temel Taksonomisi

Kamu Diplomasisi Türü	Örnek Faaliyetler	Belirgin Görüldüğü Devlet
Dinleme	Hedeflenmiş anketler yapma	İsviçre
Savunma	Büyükelçilik basın ilişkileri	ABD
Kültürel diplomasi	Devlet fonlu uluslararası sanat turu	Fransa
Değiş-tokuş diplomasisi	Çift yönlü akademik değiş tokuş	Japonya
Uluslararası yayıncılık	Yabancı dilde kısa dalga radyo yayıncılığı	İngiltere

Kaynak: Erzen, 2012: s. 65.

¹⁸ Ekşi, a.g.e. s. 39.

Tablodan görülebileceği gibi kamu diplomasisinde yöntem çeşitliliği de mevcuttur. Buna göre bu çeşitlilik kısaca şu şekilde açıklanabilecektir:

- Dinleme; analistler ile politik sürece yönelik olarak oluşturulan yöntem planının, dünya kamuoyunda yakın zamanda yer bulan ya da uzun vadede yer bulacak olan teknolojik gelişmeleri teknoloji ve dil eğitimi görmüş personel aracılığı izlemek üzere konumlandırıldığı faaliyetleri içermektedir.
- Savunma; Kamu Diplomasisi hedeflerine varabilmek amacı ile kısa dönemde elçilik basın büroları ve Dış İşleri strateji bürosu kanalı ile gerçekleştirilen çalışmaları kapsamaktadır.
- Kültürel diplomasi, faaliyet gösterenlerin kültürel kaynaklarını ve başarılarını denizaşırı bilinirliğini artırarak ve/veya yurtdışındaki kültürel aktarıma olanak sağlayarak, uluslararası ortamı yönetme çabası olarak tanımlanmaktadır. Kültürel diplomasi faaliyetleri sanat, edebiyat ve spor alanlarında gerçekleştirilen çalışmaları ifade etmektedir ki bu faaliyetler toplumlar arasında evrensel değerler yaratılması ve uluslararası sivil diyalogun geliştirilmesi amaçlarını taşımaktadır.
- Değiş tokuş diplomasisi, ülkelerin vatandaşlarını yurtdışına göndererek ve karşılığında da eğitim ya da bilgi ve görgü artırma amacıyla yabancıları kabul etmesi yolu ile gerçekleştirilmektedir.
- Uluslararası yayıncılık ise aktörlerin ülke dışı kamuoyu ile yakinen ilgilenmek için radyo, televizyon ve internet teknolojilerini kullanarak uluslararası ortamı yönetme çabası olarak nitelendirilmektedir.

Kamu Diplomasisinin, ülkelerin dış politika söylem ve eylemlerinde etkili olduğu gibi; ticari ilişkilerinin, akademik ilişkilerinin ve diğer ülkelerin halkları ile girişilen sosyal ilişkilerinin seyrinde de etkili olduğu görülmektedir. Kamu Diplomasisi çalışmaları kapsamında farklı alanlarda kazanılan başarılar; halkla

ilişkiler, algı, imaj, itibar ve marka yönetimi teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen çabalar sonucunda elde edilmektedir.¹⁹

Tablo 2. Kamu Diplomasisi Geleneksel Diplomasisi Karşılaştırması

	Geleneksel diplomasi	21. yüzyıl kamu diplomasisi
Şartlar	Anlaşmazlıklar, ülkeler arası gerilim.	Barış.
Hedef	Hedef kitlelerde davranış değişikliği oluşturarak, politik değişimi başarmak	Yurt dışında itibar kazanmak ve yeniliklere açık, politik ve ekonomik çıkarların geliştirilmesi.
Strateji	Yöneticileri ikna etmek.	Halklarda sempati uyandırmak ve sürdürülebilir ilişkiler kurmak.
İletişim yönetme	Tek taraflı iletişim (monolog).	Çift taraflı iletişim (diyalog).
Araştırma	Yapılsa/olsa bile çok az.	Geribildirim de önemli olduğu, bilimsel araştırmaya dayanan, Kamu Diplomasisi.
Mesaj İçeriği	İdeolojiler ve çıkarlar	Fikirler ve değerler
Hedef kitle	Hedef ulusların tüm halkı; mesaj verenler ve alıcılar	Hedef kitleleri saptamak, iyi tanımlanmış halklar + yurttaşlar; katılımcılar.
Kanallar	Geleneksel kitle iletişim araçları	Eski ve yeni iletişim araçları; çoğunlukla kişisel iletişim şebekelerini kullanmak.
Bütçe	Devlet desteğiyle	Kamu ve özel ortaklıklar

Kaynak: Erzen, 2012: s. 70

¹⁹ Erzen, a.g.e. s. 40.

Kamu diplomasisi ve geleneksel diplomasinin içinde bulunduğu sıkı işbirliğine rağmen her iki disiplinin gerek ortaya çıkış sebepleri gerek uygulama yöntemleri açısından farklılıklar gösterdikleri bilinmektedir. Geleneksel diplomasinin bir ülkenin diğer bir ülke ile geliştireceği ilişkiyi hükümetler ve resmi kurumlar ile sınırlaması, Kamu diplomasisinin öncelikli olarak sivil örgütlerle geliştirmeye çalıştığı olumlu iletişim süreci ile ters orantı oluşturmaktadır. Kamu Diplomasisi çalışmaları ülkelerin uzun dönemli stratejik hedefleri ile uyumlu olmakla birlikte, söz konusu hedeflerin yakalanması konusunda direkt olarak hükümetleri değil hükümetleri etkileyecek ve üzerlerinde baskı oluşturabilecek kamuoyunun kazanılmasını amaçlamaktadır.

1.1.2. Tarihsel Arka Planda Yumuşak Güç Kaynakları

Türk dış politika analizlerinde Cumhuriyet sonrası dönemde dış politikanın belirli parametreler üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde denge politikası ile pragmatist bir yöntem benimseyen Türk dış politikası 1950'den sonra Soğuk Savaş'ın bir tarafı olarak batı bloğunun yanında yer almıştır. Soğuk Savaş bitiminden sonra ise Türk dış politikası küresel düzlemde yer edinebilmek için yeni politik arayışlara girmiştir. 1990'ların başından itibaren bölgesel güç iddiası ortaya atılmıştır.

Türkiye'nin dış politika anlayışı ideolojik doğmalara, önyargılı saplantılara değil, akli ve bilimi esas alan bir çizgi üzerine oturtulmuştur. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde, değişen şartlar ve karşılıklı yarar zarar ilişkileri esas alınmıştır. Temeli, Atatürk İnkılâplarına dayanan Türk Dış Politikası Hedeflerini en iyi anlatan cümle, Atatürk'ün 1931'de kayıtlara geçen "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" sözü olmuştur.²⁰

²⁰ Erzen, a.g.e., s. 60.

Türkiye bölgesinde demokrasi ile yönetilen az sayıda ülkeden biridir. Bu nedenle İslam ile demokrasiyi bağdaştıran bir konumda bulunması, yumuşak güç açısından önemli kabul edilmektedir.

Türkiye tarihsel açıdan Osmanlı mirasını devralması ile Osmanlı'nın merkez coğrafyasını temsil etmektedir. Kalın, bu durumun Yeni-Osmanlılık olarak yayılcı bir politika olmadığını belirtmektedir. O'na göre mevcut durum “yeni jeopolitik tasavvurun ve küresel muhayyilenin bölge insanının kendi referanslarıyla barışık hale gelmesine imkân tanınmasıdır”. Bu süreçte, Osmanlı ortak tecrübesinin yeniden hatırlanması, bugün ve yarına ilişkin yumuşak güç alanlarının oluşturulması açısından önemlidir.²¹

1.1.3. Günümüzde Yumuşak Güç Kaynakları

Nye'in kavramsallaştırdığı üzere devletlerin yumuşak gücü temelde kültür, siyasal değerler ve hükümet ve dış politikaları olmak üzere üç kaynağa dayanmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'nin yumuşak gücünün de bu unsurlara dayandığı belirtilebilecektir. Bu nedenle bu kısımda yumuşak güç kaynaklarının, tarihsel kaynakları da dikkate alarak incelenmesi gerekmektedir.

1.1.3.1. Kültür

Kültürel diplomasi, yumuşak güç stratejileri kapsamında en çok öne çıkan alan olarak görülmektedir. Bir yandan kültürel etkinlikler yoluyla etki uygulama yoluna giderken, bir yandan da söylem düzeyinde “kültürel kimliği”ne yoğun vurgu yaparak kültürel diplomasiyi öne çıkartmaktadır.

Kültürel diplomasisi gereğince, özellikle günümüzün bölgesel ya da iç çatışmalarının barışçı yollardan çözümünde “kültür diplomasisi” önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır.²²

²¹ İbrahim Kalın, “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”, *Kamu Diplomasisi*, Abdullah Özkan ve Tuğçe Öztürk (ed), İstanbul: TASAM Yayınları, 2012, s. 149.

²² Zülfikar Bayraktar, “Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü Türk Kültürü”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 35, 2012, s. 184.

Çavuş'un da belirttiği gibi Türkiye'nin Avrupa'nın yanı sıra Ortadoğu, Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar ile olan tarihi ve kültürel geçmişi; günümüzde de etkili durumdadır. Soğuk savaş döneminde gerileyen ilişkilere rağmen, günümüzde Türkiye ve bölge ülkeleri arasındaki etkileşim de bu nedenle şaşırtıcı değildir. Bu açıdan tarihsel ve kültürel açıdan yumuşak gücün kullanılması olması gereken bir durumdur.²³

1.1.3.2. Siyasi Değerler

Türkiye'nin yumuşak güç stratejilerinde ön plana çıkan ikinci unsur siyasi değerlerdir. Buna göre ülkelerin iç ve dış hükümet politikaların temel yumuşak güç stratejisi olmasından hareketle ve Türkiye'nin ortaya çıkışından itibaren demokrasiyi temel yönetim unsuru olarak kabul etmesi ile temel siyaset değerleri ve politikalarında demokrasi yumuşak gücünün varlığındaki en önemli sebebidir.²⁴ Özgürlüklerin önünü açan, paylaşımcı insanı merkeze alan, adil, şeffaf ve demokratik bir siyasal düzen, bir ülkenin yumuşak güce sahip olmasını sağlayan unsurların başında gelir. İnişli çıkışlı tarihine rağmen Türkiye'de demokrasinin her gün biraz daha kurumsallaşması ve halk arasındaki meşruiyetinin güçlenmesi, Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir aktör olmasını sağlayan dinamiklerin başında gelmektedir.²⁵

Türkiye çok güçlü geçmişi ve devlet geleneği olan birkaç ülkeden birisi olması itibarıyla kendi bulunduğu coğrafya içerisinde hem jeostratejik hem de medeniyet perspektifi olarak çok önemli bir konum işgal etmektedir. Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgeleri ile doğal coğrafi, ekonomik, kültürel bağlara sahip olan Türkiye yaklaşık 200 yıldır sürdürmekte olduğu Batı tecrübesi de göz önünde bulundurulduğunda Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları ile doğrudan ve özgün ilişkiler ağına sahip belki de tek ülke konumundadır.²⁶

²³ Çavuş, a.g.e., s. 30.

²⁴ Çavuş, a.g.e. s. 28.

²⁵ Kalın, a.g.e. s. 54.

²⁶ Süleyman Şensoy "Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye'nin Konumu ve Türk Dış Politikası", *Yükselen Değer Türkiye*, İstanbul: MÜSİAD, 2010, s. 111.

1.1.3.3. Hükümet Politikaları ve Dış Politika

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ulusal bağımsızlık savaşını yürütmüştür. Bu süreç sonrasında Türkiye bağımsızlığının resmîyet kazandığı Lozan Antlaşması ile öncelikli olarak Batılı ülkeler ile sorunlarını çözme gayretinde olmuş ve özellikle 1920’li yıllarda Batı ile ilişkilerinde ikili temaslarla dış politikasını yürütmüştür. Ancak İkinci Dünya Savaşı’na giden yolda Doğu’daki statünün de ve bölgesel dengelerin korunmasına da çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Atatürk’ün modernleşme politikası çerçevesinde tüm komşularıyla iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir.

Türkiye’de köklü devlet geleneğinin varlığı, diplomatik kanallarla yürütülen dış politikanın yeterli olduğu fikri üzerinde yükselmişse de, günümüzün gelişen ve değişen diplomasi anlayışı yumuşak gücü ülkeleri için bir zorunluluk haline getirmiştir.

Her ülkenin dış siyasetinde kendine has diplomatik özellikleri bulunmaktadır ve devlet geleneğinin bir sonucu olarak diplomatik güç bu konuda belirleyici unsur durumundadır. Türkiye’de de Dışişleri Bakanlığı geçmişteki insan gücü eksikliğinin operasyonel kısıtlarını aşmış ve bu kapsamda mevzuat değişikliğine gidilerek, özellikle 2010 yılında bakanlığın personel sayısında ciddi artış yaşanmıştır.²⁷

Diplomatik gücün etkililiği için gerekli unsurlardan en önemlileri örgütlenme ve bütçe politikasının yeterli olmasıdır. Aşağıdaki tabloda seçilmiş ülkelere göre bir değerlendirme ile Türkiye Dışişleri Bakanlığı’nın maddi ve beşeri altyapısı gösterilmiştir. Tablo verileri değerlendirildiğinde Türkiye bütçe itibarıyla en az bütçeye sahip ülke durumundadır.

Dinçer ve Kutlay’ın analizinde de görebileceğimiz gibi “diplomatik kapasite açısından Türkiye’nin ilgilendiği coğrafyanın genişliğine kıyasla sahip olduğu altyapı, “düzen kurmak” yahut “yerleşik düzeni devam ettirmek” amacındaki diğer aktörlere kıyasla oldukça yetersizdir. Türkiye’nin bölgesel güç olma iddiasının

²⁷ O. Bahadır Dinçer ve Mustafa Kutlay, Türkiye’nin Ortadoğu’daki Güç Kapasitesi: Mümkünün Sınırları, Ankara: USAK, Nisan 2012, s. 17.

merkezinde yer alan Ortadoğu coğrafyasına ilişkin veriler ise genele göre daha sorunlu görünmektedir”²⁸

Tablo 3. Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı Karşılaştırması

Ülkeler	Büyükelçilik	Daimi Temsilcilik	Baş Konsolosluk	Kültürel Enstitüler	Toplam	Personel Sayısı	Bütçe (milyon Euro)
Brezilya	125	5	64		194	4150	986
Fransa	162	21	98	132	413	15008	2625
Almanya	151	13	61		225	12437	3194
Hindistan	124	3	48	24	199	3414	674
İtalya	126	9	97	92	324	8101	1706
Japonya	133	8	63	22	226	11363	1925
Rusya	149	13	90	57	309	9500	915
İspanya	119	11	100	74	304	7908	1503
İngiltere					261	17100	2324
ABD	168	9	89		266	66591	39336
Türkiye	114	11	71	14	202	5533	436,4

Kaynak: Dinçer ve Kutlay, s. 18.

²⁸ Dinçer ve Kutlay, a.g.e. s. 18-19.

Dışışleri Bakanlığı Yeni Teşkilat Kanunu'nda yapılan yenilikler çerçevesinde dış politika yönetiminde yeni bazı de birimler açılmıştır. Bunlar: ²⁹

1. Küresel ve İnsani Konular Genel Müdürlüğü
2. Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi Genel Müdürlüğü
3. Komşu Ülkelerle İlgili Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü
4. Uluslararası Hukuk Genel Müdürlüğü
5. Anlaşmalar Genel Müdürlüğü
6. Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü
7. Bilişim Teknolojileri Dairesi Başkanlığı
8. Tercüme Dairesi Başkanlığı
9. Diplomasi Akademisi Başkanlığı'dır.

1.2. TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİLERİ

Bu kısımda genel hatları ile Türkiye'nin dış politikasında yumuşak güç stratejileri değerlendirilecektir.

1.2.1. Yumuşak Güç Bağlamında Dış Politika Stratejileri

Türk dış politikası, iç faktörler olan yerli kamuoyu, hükümet değişimleri ve dış faktörler, sistemin değişimi, diğer ülkelerin politikaları, gibi dinamikler doğrultusunda değişim göstermiştir. Bütün orta büyüklükteki devletler gibi, Türkiye de uluslararası sistemin doğasından ciddi şekilde etkilenmiştir.³⁰

²⁹ Ekşi, a.g.e. s. 179.

³⁰ William Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, London: Frank Cass Publishers, 2000, s. 3.

Birinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda ülke, hem Osmanlı topraklarını işgal eden dış güçlerle, hem de içerde reform değişikliği sebebiyle muhaliflerle baş etmek durumunda kalmıştır. Savaşın bitiminde ise ülke, dışarıda egemenliğini, içerde ise bütünlüğünü korumaya çalışmıştır. Batıcılık ilkesi doğrultusunda, ülkelerle ilişkilerini düzeltmeye çalışırken, içerdeki uygun zemini oluşturmak için de çaba harcamıştır.

Uluslararası alandaki aktörler gibi Türkiye de politik amaçlarına ulaşmak için farklı stratejiler uygulamaktadır. Türkiye güç kullanımını da içeren stratejilere sahip bir ülkedir. Kıbrıs, Kardak gibi örneklerde görüldüğü gibi Türkiye'nin sert güç kullanarak amacına ulaştığı olaylar bulunmaktadır. Farklı olaylarda ortaya koyulan sert güç potansiyelinin yanı sıra Türkiye'nin yumuşak gücü de bulunmaktadır. Türkiye'nin yumuşak gücünün, genel olarak, çevresindeki bölgede tarihî süreçten kaynaklanan etkisi, geniş bir coğrafyada konuşulan Türkçenin yaygınlığı, Türkiye'nin stratejik konumu, Türkiye'nin barışçı dış politikaları, Türkiye'nin attığı iktisadi adımlar, Türkiye merkezli bazı sivil toplum kuruluşlarının başarılı çalışmaları ve Türkiye'nin coğrafi öneminden kaynaklanmaktadır.

Türkiye 20 Temmuz 1936 tarihinde, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalayan aktörlerin hepsinin rızası ile boğazlarda egemenliği Türkiye'ye devreden Montreux Sözleşmesi'nin imzalanmasını sağlayabilmiştir. Türkiye 1930'lu yılların gerilimli ortamından faydalanarak boğazlarda bir oldubitti yaratmak yerine, diğer aktörlerin ikna edilmesi şeklinde bir yol benimseyerek barışçı ve diplomatik teamüllere uygun bir yol izlemiş ve yumuşak güç kullanımına örnek teşkil edecek bir adım atmıştır. Türkiye'nin yumuşak gücüne örnek teşkil edebilecek bir başka olay ise Hatay'ın ana vatana katılmasıdır. Bu olay sistemli bir strateji ile Türkiye'nin yumuşak gücünün politik amaçlara ulaşma konusunda işlevsel olabileceğinin kanıtıdır.

Türkiye'nin barışçı dış politikaları da yumuşak gücüne katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede çatışmaların çözümlenmesi ve önlenmesi açısından yürüttüğü faaliyetler Türkiye'nin barış yanlısı bir ülke olarak anılmasına yardım etmekte ve dolayısıyla yumuşak gücüne katkıda bulunmaktadır.

İsrail ve Filistin arasında yürütülen aracılı görüşmelere Türkiye'nin yaptığı katkı bu duruma örnek teşkil edebilecek niteliktedir.

Türkiye soğuk savaş sürecinde Batı yanlısı dış politikalar izlemiş ve belirli olaylar dışında dış politika stratejisini buna göre şekillendirmiştir. Ancak soğuk savaş dönemi sonrasında ve özellikle 11 Eylül saldırıları; Türkiye'nin stratejilerinde yumuşak güç ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Türk dış politikasında AK Parti sonrasındaki dönem yumuşak güç araçlarının kullanılmasına ve dış politikanın diplomasiye indirgenmesine dayanmaktadır. Başbakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı görevleri öncesinde Ak Parti hükümetlerinde danışman olarak görev yapan Ahmet Davutoğlu'nun şekillendirilmesinde büyük katkılarının olduğu “stratejik derinlik” yaklaşımı da büyük ölçüde kamu diplomasisine vurgu yapan bir çizgide ortaya çıkmıştır.

Stratejik Derinlik kavramsal olarak, Dışişleri Baş Danışmanı olarak görev alan, kendisine büyükelçilik payesi verilen ve 2009 yılında da Dışişleri Bakanı olarak atanan Davutoğlu'nun altyapısını oluşturduğu ve “Stratejik Derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu” kitabında açıkça ortaya koyduğu bir dış politik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, Türkiye üzerinde oturmakta olduğu coğrafya ve sahip olduğu tarihsel ve kültürel miras dolayısıyla asla tek taraflı ve tek boyutlu bir dış politika izlemesi mümkün olmayan, çıkarlarını tanımlarken kendisini daima merkezde konumlandırması gereken bir ülkedir ve Türkiye'nin derinliği onun tarihi mirasından, kimliksel özelliklerinden ve coğrafyasından kaynaklanmaktadır.³¹

AK Parti ile birlikte, Türkiye'de dış politik dilin belirgin bir biçimde değiştiği, akademik düzlemde Türk dış politikası çalışan hemen herkesin hemfikir olduğu bir konudur. Bu değişimin en belirgin göstergeleri de bu dönemde kullanıma sokulan ya da kendilerine kullanım alanı bulan, yeni bir dış politik dilin oluşmasını sağlayan “yeni kavramlardır. Esasında bu kavramlar bütünüyle AK Parti kadrolarının keşfi değildir, daha önceki dönemde özellikle İsmail Cem tarafından “komşularla iyi

³¹ H. Tarık Oğuzlu, “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt. 1, Sayı. 9, 2009, s. 44.

ilişkiler”, “medeniyetler arası işbirliği”, “tarihsel boyut”, “açılım”, “vizyon yetersizliği” gibi kavramlar sıklıkla kullanılmıştır. Ancak bu yeni dilin ve yeni dilde dolaşıma giren kavramların büyük ölçüde AK Parti döneminde yerleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.³²

Stratejik derinlik yaklaşımı klasik realist çizgide Osmanlı coğrafyasında nüfuz sahibi olmayı hedeflerken konstruktivizm çerçevesinde Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlarını canlandırmayı hedeflemektedir. Davutoğlu'nun Yeni Osmanlılık perspektifiyle tarihsel ve kültürel öğeleri dış politikaya katmasının onun dış politikasının en özgün boyutu olduğu söylenebilir.³³ Davutoğlu'nun ilk faaliyeti, kavramsal çerçeve oluşturmak ile bu çerçeve kapsamında ortaya çıkarılacak olan vizyona tutarlı ve sistematik temel kazandırmaya çalışmasıdır. Bu kavramsal çerçeve ile Türk dış politikası özellikle son birkaç yılda büyük bir dinamizm kazanmıştır. Komşu ilkeler başta olmak üzere, son dönemde Arap Yarımadası, Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerine hatta Afrika ve Latin Amerika'nın bazı ülkelerine hem siyasi hem ekonomik ve ticari alanda yoğun açılımlar yapılmıştır.

2000'li yıllarla beraber AB adaylığının resmileşmesi sonrasında, Türkiye'nin uluslararası ve bölgesel entegrasyonlara dâhil olma girişimlerinin azaldığı, bunun yerine üyesi olduğu kuruluşlarda çok daha aktif temsil edilme eğiliminde olduğu görülmüştür. Örneğin Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF), İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), BM Kalkınma Programı (UNPD) ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM)'ne Türk başkanların gelişi gibi girişimler Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelini göstermesi bakımından önemlidir.³⁴

2009'da Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu'nun ilk faaliyeti, kavramsal çerçeve oluşturmak ile bu çerçeve kapsamında ortaya çıkarılacak olan vizyona tutarlı ve sistematik temel kazandırmaya çalışmasıdır. Bu kavramsal çerçeve ile Türkiye dış politikası özellikle son birkaç yılda büyük bir dinamizm kazanmıştır. Komşu ilkeler

³² Murat Yeşiltaş, Ali Balcı, “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, No: 2, Kış 2011, s. 10.

³³ Ekşi, a.g.e. s. 143.

³⁴ Hüseyin B. Sabuncu, *Türkiye'nin Afrika Kıtasında Yumuşak Güç Olma Potansiyeli*, Ankara: Ufuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, s. 24.

başta olmak üzere, son dönemde Arap Yarımadası, Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerine hatta Afrika ve Latin Amerika'nın bazı ülkelerine hem siyasi hem ekonomik ve ticari alanda yoğun açılımlar yapılmıştır.

Türkiye'nin komşularla sıfır problem, çok yönlü dış politika, güvenlik-demokrasi arasında denge kurmak, çevre bölgelerde istikrarı sağlamak gibi ilkelerle izlediği dış politikanın çevre ülkelere örnek teşkil etmesi de yumuşak gücüne vurgu yapmaktadır.

Türkiye'nin yumuşak güç politikalarının başında Davutoğlu'nun dış politika ilkelerinden ritmik diplomasi gelmektedir. Davutoğlu kendisinden önceki diplomasiyi pasif olarak değerlendirmiş ve ritmik diplomasi ilkesini ortaya atmıştır. Bunun anlamı da proaktif diplomasi çerçevesinde yoğun diplomatik girişimlerde bulunmak, uluslararası örgütlerde aktif diplomasi yürütmek ve bu örgütlerin toplantılarına ev sahipliği yapmaktır.³⁵

Türkiye'nin uluslararası örgütlerdeki ritmik diplomasisi 21 Temmuz 2003'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliğine başvuru ile başlamıştır. Küresel siyasetin bir bakıma yürütme kurulu olarak değerlendirilebilecek bir organda pozisyon kazanmasını amaçlayan AK Parti hükümeti, yoğun bir faaliyetler sonrasında 151 ülkenin oyu ile 2009'da beş yıllığına bu üyeliğe iki yıllığına seçilmeyi başarmıştır.³⁶

Ritmik diplomasi bağlamında Türkiye bazı uluslararası örgütlere de üye olmuştur. Örneğin Ortadoğu'da yürütülen yoğun angajman ile 2007'de Arap Ligi ile Türk Arap İşbirliği Forumu kurulmuş; 2008'de ise Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) ile stratejik diyalog mekanizması kurulmuştur. Bunun dışında ritmik diplomasi çerçevesinde Türkiye uluslararası örgütlerde dönem başkanlığı yapma politikası da izlemeye başlamıştır.³⁷

³⁵ Ekşi, a.g.e. s. 160.

³⁶ Ekşi, a.g.e. s. 160-161.

³⁷ Ekşi, a.g.e. s. 162.

Türk dış politikasına ivme kazandıran ritmik diplomasi çerçevesinde etkinlik alanlarının genişletilmesi hedefi doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışı temsilcilikleri 163'ten 221'e çıkarılmıştır. Özellikle Afrika'da 25 yeni temsilcilik açılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında Türkiye en çok temsilciliği olan ülkeler sıralamasında 7.'liğe yükselmiştir.³⁸

Türkiye yumuşak gücü etkileyecek başarısız girişimlerde de bulunmuştur. Örneğin ekonomik olarak geri planda olan Ermenistan ile ekonomik ilişki kurulması yolu ile diyalog amaçlayan Türkiye, özellikle Ermenistan'ın siyasi talepleri nedeniyle bu amacına ulaşamamış, bu durum Azerbaycan ile olan ilişkilerini de olumsuz anlamda etkilemiştir.

Özellikle de 2000 sonrasında Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine özel bir önem verdiği, bu bölgede Türkiye'nin etkisinin ve gücünün gittikçe arttığına yönelik görüşler dile getirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin politika yapım süreçlerinin ve araçlarının değiştiği, Ortadoğu'da ortak tarih ve din birliğinden gelen bir yumuşak gücünün bulunduğu söylenmektedir.³⁹

Son dönemlerde AK Parti iktidarının Türk dış politikasında çok boyutlu anlayışı başlatması, zaman zaman “eksen kayması” tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Böylece Türkiye Avrupa yönelimi yerine Doğu'ya ağırlık verilmesi ile eleştirilmektedir. Ancak Davutoğlu, Türkiye'nin hem Avrupa hem de Ortadoğu'dan kopuş yapmasının mümkün olmadığını belirtmektedir.⁴⁰

2000'li yıllarla beraber Türkiye'nin gelişen dış politika stratejilerinde kullanılan retorikte de yenilikler ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki merkez ülke söylemidir. Davutoğlu'nun kullandığı terminolojilerden biri olan merkez ülke iddiası bir söylem ve retorik olarak daha önce köprü ülke söyleminin yerine tercih edilmiştir. Davutoğlu merkez ülke iddiasının bir zihniyet değişikliğini gerektirdiğini vurgulamıştır. Merkez ülke söylemiyle Davutoğlu, Türkiye'nin artık borç isteyen ve

³⁸ Ekşi, a.g.e. s. 164.

³⁹ Süleyman Güder ve M. Hüseyin Mercan, “2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2012, s.

⁴⁰ Güder ve Mercan, a.g.e. s. 60.

yardım talep eden değil, aksine borç veren bir ülke olarak merkez ülke olduğunu iddia etmiştir.⁴¹

2000'lerle beraber ortaya çıkan söylemlerden bir diğeri ise bölgesel güç söylemi olmuştur. AK Parti döneminde bölgesel güç söylemi iç ve dış politikada hem Batılıların söylemlerinde hem de AK Parti yöneticileri tarafından sıkça kullanılan ve gündemde tutulan dönemin dış politikasının metaforu olmuştur.

AK Parti dış politikasının bölgesel güç, bölgesel süper güç, hatta küresel güç iddiası üzerine inşa edildiği söylenebilir. Bu tür söylemler sadece AK Parti yöneticileri tarafından dillendirilmekle kalmayıp, ABD, Avrupa ve bölge devletleri tarafından da dile getirilmiştir. Bölgesel güç söylemi AK Parti iktidarının Türkiye'nin mevcut çevre ülkesi ve Baskın Oran'ın ifade ettiği üzere orta büyüklükteki devlet pozisyonunu kabul etmediği şeklinde değerlendirilebilecektir. Ayrıca bölgesel güç kavramını uyguladığı dış politikasını tanımlamak ve Yeni Osmanlılık kavramının yerine kullanıldığı ve onu kamufle ettiği söylenebilir. Çünkü bölgesel güç söylemi, Osmanlı mirasına ve Türkiye'nin bölgesel jeostratejik önemine dayanmaktadır.⁴²

Tüm bunlarla beraber yeni ortaya konulan kavramlardan bir diğeri ise akıl ülke söylemidir. Normatif bir söylem olan akıl ülke kavramı Davutoğlu'nun Türkiye'ye bakış açısını yansıtmakla birlikte hedefini de ortaya koymaktadır. İdealist bir dış politika anlayışıyla hareket ettiği anlaşılan Davutoğlu'nun yürüttüğü dış politikayı metaforlarla süslemede usta olduğu belirtilebilecektir.⁴³

Oran, AK Parti iktidarı sonrası dış politikasında önemli bir yer tutan yumuşak gücü kullanacak unsurları üç başlık altında kategorileştirmektedir. Bunlar, Başbakanlık'a bağlı olanlar, yeni kanallar ve popüler kültürdür. Başbakanlık'a bağlı olan kurumlar olarak TİKA, Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı (DİB) saymakta, bunlara bir dördüncü kurum olarak YTB'nin eklenebileceğini belirtmektedir. Resmi kurumların yanı sıra, son yirmi yılda çok

⁴¹ Ekşi, a.g.e. s. 144.

⁴² Ekşi, a.g.e. s. 146-147.

⁴³ Ekşi, a.g.e. s. 149.

sayıda sivil toplum örgütü, iş derneği, lobi grubu ve sosyo-dinsel teşkilat Türkiye’den yurtdışına yayılmış; Özal döneminde başlamakla birlikte bu süreç AK Parti ile İslami burjuvazinin gelişmesiyle çok güçlenmiştir. Bu bağlamda yurtdışında açılan Türk okulları ve TUSKON gibi derneklerin yürüttüğü lobi faaliyetleri, Türkiye’nin yumuşak gücünün bir başka boyutunu oluşturmaktadır.⁴⁴

Son dönem Türk dış politikasının yapımına ve uygulanışında yol gösterici olan bu prensiplerden başka, dış politika konusunda Türkiye’de önemli değişimler yaşanmıştır. Dış politika yapımında sivil inisiyatiflerin rolü artırılmış, düşünce kuruluşları, sivil toplum örgütleri gibi organizasyonların Türk dış politikasının belirlenmesi ve işleyişinde var olan etkisi artmıştır.

1.2.2.Yumuşak Güç Bağlamında Ekonomik Stratejiler

Devletlerin dış politikalarında yumuşak güç kaynaklarından biri de ekonomik araçlardır. Ekonomik araçlar içerisinde dış yardımlar ve kalkınma yardımları önemli bir yer tutmaktadır.

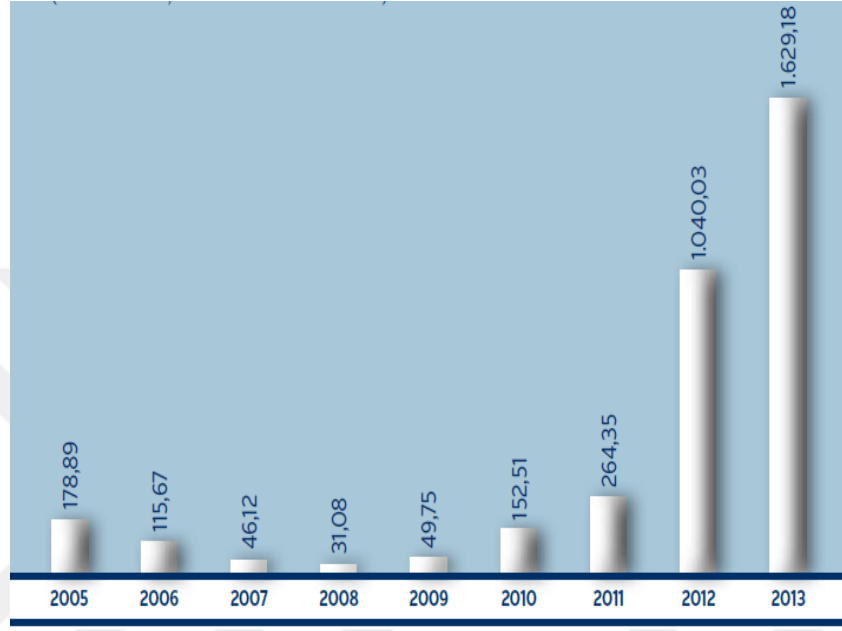
Türkiye 2010 yılında 967 milyon dolar olan dış yardımını yüzde 38,2 artış ile 2011’de 1320 milyar dolar olarak çıkarmıştır. Özellikle kalkınma yardımları ülkelerin ekonomik kalkınmalarını sağlama amacının yanı sıra, yardım eden ülke ile sosyal, kültürel, eğitim ve teknik alanlarda işbirliğini de beraberinde getirmektedir.⁴⁵

TİKA tarafından tamamen hibe olarak gerçekleştirilen kalkınma yardımları ilgili ülkelerde çok olumlu tepkilerle karşılanmakta ve Türkiye’ye ve Türk dış politikasına destek sağlamaktadır. Örneğin Türkiye’nin BM Güvenlik Konseyi (BMGK) Geçici Üyeliğine adaylığı sürecinde TİKA’nın kalkınma yardımı çalışmaları, lobi faaliyetleri kapsamında etkin olarak kullanılmış, BMGK Geçici Üyelik oylamasında Türkiye, Batı Avrupa grubunda Avusturya ve İzlanda ile yarışmış ve 17 Ekim 2008 tarihinde yapılan gizli oylama sonucu BM Genel Kuruluna

⁴⁴ Baskın Oran, “Dönemin Dış Politikası”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3 (2001-2012)*, Ed.: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, 2. Baskı, s. 141-143.

⁴⁵ Soner Karagül, “Türkiye’nin Balkanlarda Yumuşak Güç Perspektifi: Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2013, s. 80-81.

üye 192 ülkeden 151'inin oyunu alarak, 2009-2011 yılları arasında BMGK Geçici Üyelğine seçilmiştir.⁴⁶

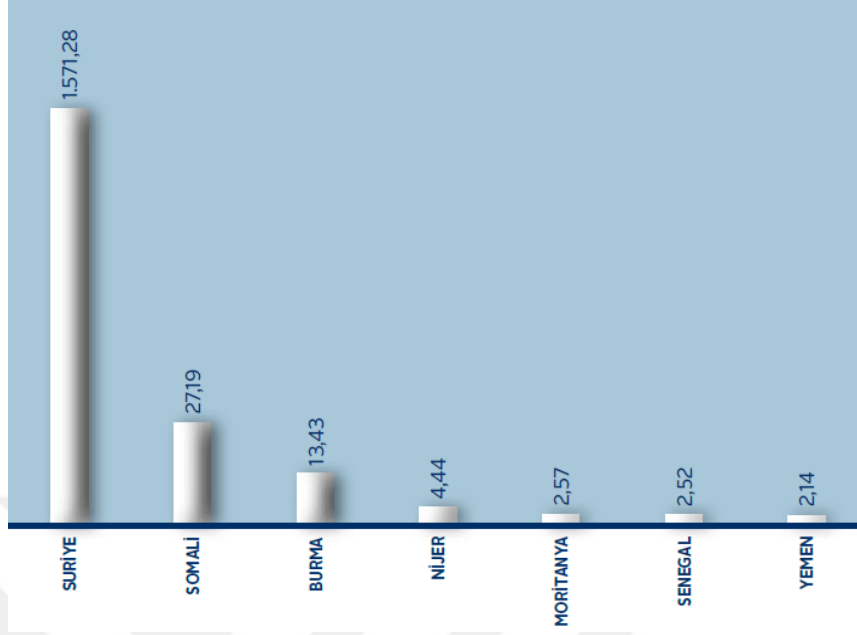

Şekil 2. Yıllara Göre Türkiye'nin Dış Yardımları

Kaynak: TİKA, s. 58

Yukarıdaki grafikten görebileceğimiz gibi Türkiye'nin kalkınma yardımları 2012 ve 2013 yıllarında çok büyük artış göstermiştir. Bunda Suriye'ye yapılan yardımların da büyük etkisi olmuştur. Aşağıda da Türkiye'nin yardımlarının ülkelere göre dağılımı gösterilmiştir. Bu grafikte de Suriye'nin ağırlığı söz konusudur. Ancak listenin ilk 7 sırasında 3 Afrika ülkesi dikkat çekmektedir.

⁴⁶ Musa Kulaklıkaya (haz), "Yükselen Donör Ülke Türkiye ve TİKA'nın Türkiye Kalkınma Yardımlarındaki Rolü", *Yükselen Değer Türkiye*, Haz. MÜSİAD, İstanbul, 2010, s. 78.

Şekil 3. Türkiye’den En Fazla Dış Yardım Alan Ülkeler (2013)

Kaynak: TİKA, s. 58.

1.2.3. Yumuşak Güç Bağlamında Sosyal ve Kültürel Stratejiler

Nye’nin ‘yumuşak güç’ kavramsallaştırmasında özel önem verdiği medya sektörü; Türkiye’nin yakın geçmişte yurt dışında Türkiye’nin tanıtımında en büyük rolü üstlenen alan olmuştur. Balkanlar ve Orta Doğu başta olmak üzere Türk dizilerinin yurt dışına ihraç edilmesi yumuşak güç olmanın yanı sıra, ciddi bir turist grubunun ülkemize çekmesi açısından da önemli bir unsur olmuştur. Ayrıca Nisan 2010’da yayın hayatına başlayan TRT Arapça Türkiye’nin son dönemde özellikle Arap dünyasına yönelik uygulamaya koyduğu en önemli açılımlardan kabul edilmektedir.⁴⁷

Günümüzde Türkiye, uluslararası alanda birçok sergi ve fuara katılmakla birlikte, CeBIT gibi uluslararası birçok sergi ve fuara da ev sahipliği yapmaktadır.

⁴⁷ Dinçer ve Kutlay, a.g.e. s. 30.

Bu anlamda Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı, TÜYAP Fuar ve Kongre Merkezi, CNR Fu Merkezi ile Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi'nde düzenlenen uluslararası sergi ve fuarlar her yıl binlerce yabancı ziyaretçi çekmekte, uluslararası basında yer bulmaktadır. Dolayısıyla, özellikle Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan ve tarih boyunca birçok önemli İmparatorluğun başkenti olan İstanbul'un, Kamu Diplomasisi çalışmaları açısından önemli bir merkez olduğu görülmektedir.⁴⁸

Türkiye, Dünya ve Avrupa Futbol Federasyonlarına üyedir (FIFA, UEFA). 11 yıl önce Galatasaray'ın UEFA Kupası ve Süper Kupa'yı kazanarak, Avrupa'da elde ettiği başarı, Avrupa Basını ve dolayısıyla kamuoyunu uzun süre meşgul etmiştir. Ardından Milli Takımımız, Dünya Kupası'nda 3.'lüğe yükselmiştir. Kısa bir süre önce ise, Milli Basketbol Takımımız FIBA Basket Şampiyonası'nda ikinciliğe yükselmiştir. Sporda kazanılan başarılar Futbol ve Basketbol alanları ile sınırlı kalmamıştır; Olimpiyatlarda Süreyya Ayhan ve Elvan Abeylegesse'nin elde ettiği başarılar yine uluslararası kamuoyunun dikkatinden kaçmamıştır. Türkiye, söz konusu organizasyonlar ile başarılı Kamu Diplomasisi faaliyetleri yürütmüştür. 2005 yılında F1 (Formula 1) Yarışları ve 2010 FİBA Basketbol Şampiyonası ülkemizde gerçekleştirilmiştir.⁴⁹

Türk dış politikasında soğuk savaş sonrası yaşanan dönüşüm, Dışişleri Bakanlığı'nın yanında yeni kurumların da faaliyete geçmesinin önünü açmıştır. Bu kurumların başında da 1992'de kurulan Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) gelmektedir. 2012'de Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı bünyesinde yapılandırılan TİKA, kalkınma yardımları yanında pek çok sosyal ve kültürel projeyi yürütme görevi üstlenmiştir.⁵⁰

Soğuk savaş sonrasında bağımsızlıklarını kazanan Türki Cumhuriyetleri'ne yönelik olarak 1992'de Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir teknik yardım kuruluşu olarak kurulan TİKA, 2001'de Türk dilinin konuşulduğu cumhuriyetler ve akraba topluluklar ile Türkiye'ye komşu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliği projeleri ve programlarını icra etmek üzere

⁴⁸ Erzen, a.g.e. s. 80.

⁴⁹ Erzen, a.g.e. s. 88.

⁵⁰ Purtaş, a.g.e. s. 7.

Başbakanlığa bağlı bir kurum olmanın yanı sıra sosyo-kültürel faaliyetler yürüten bir kurum olarak yeniden yapılandırılmıştır.⁵¹

TİKA'nın faaliyet alanları sosyal altyapı hizmetleri, eğitim, sağlık, tarım, nüfus, su, idari ve sivil altyapı hizmetleri, ekonomik altyapı hizmetleri gibi çeşitli alanları kapsamaktadır. 2011'deki mevzuat değişikliği sonrasında çalışma prensibini hibe yardımlarından proje tabanlı yardımlara dönüştüren kurum faaliyetlerini proje üreterek ya da projelere destek vermek yoluyla gerçekleştirmektedir.⁵² TİKA elbette direkt olarak bir dış politika yapan ya da belirleyen bir kurum değildir. Türkiye'nin resmi dış politikası kurum ve kuruluşları ile bir bütün halinde değerlendirilerek, belirlenen hedefler doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Ancak bu aşamada TİKA hedeflenen dış politikaların uygulayıcısı ve bir alt yüklenicisi konumundadır.⁵³

TİKA'nın yaşadığı bu gelişim aynı zamanda Türk dış politikasının geçirdiği gelişim sürecinin kurumsal anlamda bir örneğidir. Uluslararası sistemde meydana gelen olaylar Türkiye'de iç politikada paralellik göstermiştir. Soğuk savaş dönemi sonrası dönemde tehdit algılamalarının değişmesi ve yeni güvenlik anlayışlarının ortaya çıkması uluslararası kuruluşların uluslararası politikayı ve devletlerin dış politikalarını önemli oranda etkilediği görülmektedir. Türkiye'nin dış politikası kurumsallaşma ve uygulama alanı olarak TİKA'nın faaliyetlerinde incelendiğinde ilişkilerini geliştirmek istediği ya da yeni ilişki kurulmak istenen ülkeler ile TİKA vasıtasıyla başta kültürel ve sosyal projeler olmak üzere diyalog kurularak bir yakınlaşma içine girildiği görülmektedir.⁵⁴

Coğrafi dağılım açısından 2013 itibariyle kalkınma işbirliği projelerinin yüzde 55,9'u Orta Doğu'da, yüzde 24,7'si Afrika'da, yüzde 15,3'u Güney ve Orta Asya'da, yüzde 3,1'i Balkanlar ve Doğu Avrupa'da hayata geçirilmiştir. Türkiye

⁵¹ Ekşi, a.g.e. s. 220.

⁵² Ekşi, a.g.e. s. 225.

⁵³ Ramazan Erdağ, *Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA): Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kuramsal Çerçevesi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 69.

⁵⁴ Erdağ, a.g.e. s. 79.

yardımlarından en çok yararlanan 10 ülke ise sırasıyla Suriye, Mısır, Kırgızistan, Somali, Afganistan, Filistin, Pakistan, Kazakistan, Tunus ve Azerbaycan olmuştur.⁵⁵

2013’de OECD Kalkınma İşbirliği Komitesi’nce (DAC) yayınlanan veriler ışığında Türkiye ABD, Avrupa Birliği Kurumları ve İngiltere’nin ardından en fazla insani yardım sağlayan 4. ülke olurken *insani yardım/GSMH’de* yakalanan yüzde 0,21 ile dünyada birinci sırada yer almıştır.⁵⁶

2012 yılında 3 katlık resmi kalkınma yardımı artışıyla ikinci sıraya yükselen Afrika Bölgesi, 2013’te gerçekleşen 782 milyon dolarlık yardım rakamıyla yerini korumuştur. Güney ve Orta Asya Bölgesine yapılan yardımlarda ise yüzde 8’lik artış gerçekleşmiş ve 484 milyon dolara ulaşılmıştır. Her ne kadar Güney ve Orta Asya Bölgesine yapılan yardımlarda Afrika Bölgesine oranla daha fazla bir artış görülmüş olsa da Asya Bölgesi 2013’te yine 3. sırada yer almıştır.⁵⁷

Türkiye’nin ilk kültür diplomasisini uygulayan kurumu olan Yunus Emre Enstitüsü ise 2009’da kurulmuştur. Enstitü’nün kuruluş yasası uyarınca amacı Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak ve yurtdışında bunlarla ilgili hizmetleri vermek ve kültürel alışverişi geliştirmek olarak açıklanmıştır.⁵⁸ Dilin ülkeler arası ilişkilerde önemli bir unsur olmasının etkisi ile 2000’li yıllarda, British Council ve Goethe Institute’ye benzer biçimde örgütlenen Yunus Emre Enstitüsü de Türkçe’nin öğrenilmesi ve Türk kültürünün yaygınlaştırılmasında önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır.⁵⁹ Bunların yanı sıra 1999 yılında başlatılan TİKA’nın en önemli projelerinden biri olan Türkoloji Projesi başlatılmıştır. Bu projenin amacı, Türk dili eğitiminin yaygınlaştırılmasıdır. TİKA, 18 ülkedeki 30 üniversitede Türk dili ve kültürü merkezi açılmasını sağlamıştır. TİKA’nın tüm bu projeleri, Türkiye’nin tanınması ve olumlu bir imaj oluşturulması için son derece önemlidir.

Türkiye’nin yurtdışında yumuşak güç stratejisinin uygulamalarında Diyanet İşleri Başkanlığı ve geçmişi 1868’e dek uzanan Türk Kızılay’ının da önemli rolleri

⁵⁵ TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları 2013*, Ankara, 2014, s. 5.

⁵⁶ TİKA, a.g.e. s. 5.

⁵⁷ TİKA, a.g.e. s. 10.

⁵⁸ Ekşi, a.g.e. s. 195.

⁵⁹ Purtaş, a.g.e. s. 9.

bulunmaktadır. Bunun yanı sıra AFAD gibi devlet kurumlarının yanında İHH, Kimse Yok Mu?, Can Suyu gibi Türk sivil toplum kuruluşlarının da özellikle yardıma ihtiyaç duyulan bölgelerde faaliyetleri ön plana çıkmıştır.⁶⁰

Türkiye'nin yumuşak güç ve kamu diplomasisi kapsamında yürütülecek çalışmalarda koordinasyon sağlanabilmesi amacıyla Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü de oluşturulmuştur. Kamu Diplomasi Koordinatörlüğünün sekretarya hizmetleri Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Türkiye'nin tanıtımına yönelik çeşitli organizasyonlar düzenlemekte, yabancı dillerde yayın ve tanıtımlar toplantıları düzenlemektedir.

⁶⁰ Purtaş, a.g.e. s. 9.

2. TÜRKİYE’NİN ORTA AFRIKA ÜLKELERİNE YÖNELİK YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ

2.1. AFRIKA SİYASETİNDE ORTA AFRIKA’NIN ÖNEMİ

Afrika Eski Dünya denilen karalar topluluğunun güney batı parçasını oluşturur. Diğer kıtalara oranla fiziki bir bütünlük gösteren Afrika kıtası, kendisine bitişik kabul edilen adalar ile birlikte 32,2 milyon kilometrekarelik alanı ve dünyanın yüzde 6’sını ve dünya üzerindeki kara alanlarının yüzde 24’ünü kapsamaktadır.⁶¹

Afrika kıtası kuzeyde Akdeniz, Batı’da Atlas Okyanusu, doğuda Kızıldeniz ve Hint Okyanuslarının birleştiği sular ile çevrilidir. Afrika kuzeydoğuda Süveyş Kanalı ile Asya’dan ayrılır. Kuzeybatıda Avrupa’dan ise Cebeli Tarık Boğazı ile ayrılmaktadır.⁶²

Afrika kıtası dünyanın en büyük ve en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ikinci kıtasıdır. Buna karşın nüfusu yüzölçümüne oranla daha azdır. Nüfusun görece az olmasının sebepleri arasında kölelik başta gelen neden olarak kabul edilmektedir. Bunun dışında göçler, iç savaşlar, bölgesel çatışmalar da diğer nedenler olarak gösterilmektedir.⁶³

Sömürgeci Avrupa devletleri Afrika kıtasını kendi aralarında paylaşırken, tamamen ekonomik ve stratejik çıkarlarını gözetmişler, milletleri, kabileleri ve etnik grupları bölerek sınır çizgilerini keyfi biçimde saptamışlardır. Bu durum da Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra bölgesel sorunların, etnik uyuşmazlıkların, sınır çatışmalarının, savaşlarını toplu katliamların ve hatta soykırım eylemlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁶⁴

⁶¹ Mustafa Efe, *Afrika’yı Anlamak ve Afrika-Türkiye İlişkileri*, Ankara: Murat Yayınevi, 2015, s. 14.

⁶² Ramazan Özey, “Afrika Kıtası’nın Panoramasi”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 1-2.

⁶³ Efe, a.g.e. s. 19.

⁶⁴ Numan Hazar ve “Türkiye-Afrika Siyasi İlişkileri: Geçmişten Günümüze”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 381.

Afrika'nın siyasi yapısı özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında önemli ölçüde değişmiştir. Afrika ülkeleri birer birer bağımsızlıklarını kazanmaya başlamış ve 21. yüzyıl itibariyle de Afrika kıtası siyasi anlamda da dünyada daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır.

Bölgede Orta Afrika'nın önemi, bölgenin istikrarsızlık kaynağı olmasının yanı sıra enerji kaynakları açısından zengin olmasından kaynaklanmaktadır. Bölge halen 300 milyonu aşkın bir nüfusa sahip olup 2025 yılı için şimdiden 430 milyonluk bir nüfus öngörülmektedir. Ortalama kalkınma hızı 2004'te yüzde 3,2 seviyesinde seyrederken bu durum Orta Afrika ve Doğu Afrika bölgelerinde yüzde 7 gibi oldukça yüksek bir duruma ulaşmıştır. Bölgede petrolü sayesinde Nijerya, 2005'te yüzde 5 kalkınma hızını yakalamıştır.⁶⁵

Geçmişte açlık, bulaşıcı hastalık, iç savaş, darbe ve şiddet ile dolu kıta olarak bilinen Afrika'ya, enerji ve stratejik konumundan dolayı, 1990'ların sonlarından özellikle 2000'lerin başlarından itibaren, büyük güçler ya da bölgesel güçler önem vermeye başladı. Son yıllarda büyük ya da bölgesel güç konumundaki birçok ülke Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmek için yeni mekanizmalar kurmaya başladı. Büyük güçlerin hemen hemen hepsinin Afrika ülkeleriyle olan siyasi, ekonomik, enerji ilişkilerini daha da güçlendirmek ve mevcut olan iyi ilişkilerini korumak istemesi, bu güçler arasındaki Afrika rekabetini giderek arttırmıştır.

⁶⁵ Kavas, s. 16.

Şekil 4. Orta Afrika Haritası

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Central_Africa_regions_map.png, (20.07.2015)

1990'lara gelindiğinde soğuk savaşın bitmesi ile Batı'nın Afrika'ya olan ilgisi azalırken, 1990 sonrasında Çin ve Hindistan gibi kalkınmakta olan ülkeler kıta ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. 2000'lere gelindiğinde bu ülkelerin kıta ülkeleri ile olan siyasi, ekonomik ilişkileri gelişti ve etki alanını genişletti. Bunun üzerine ABD ve AB ülkeleri Çin ve Hindistan'ın etki alanını genişletmesinden rahatsızlık duyarak, Afrika'ya yeniden önem vermeye başlamıştır.⁶⁶

Petrol ithalatının dörtte birinin Afrika'dan karşılamayı düşünen ABD, Cheney Raporu'nda da belirtildiği gibi büyük petrol şirketlerini Afrika'da yatırım yapmaları konusunda desteklemiştir. Bu bağlamda, geçtiğimiz on yıllık dönemde Amerikan petrol şirketleri Batı ve Orta Afrika petrol faaliyetlerine yaklaşık 40 milyar dolar tutarında yatırımlar yapmışlardır. Bu yatırımların başarısı büyük oranda Afrika'da petrol üretim istikrarına ve enerji koridoru güvenliğine bağlıdır.⁶⁷

Orta Afrika Cumhuriyeti'nin kuzeyinde 2005 yılında Çad sınırına yakın bölgede ve Orta Afrika bölgesi genelinde ortaya çıkan çatışmaların arka planında, Çad'daki petrolün rolü olduğu söylenmektedir. Bu durum, çıkarları peşinde koşan küresel güçlerin, bu bölgede çıkan karışıklıklarda taraf olmalarını beraberinde getirmektedir.

Çad'ın artan petrol ihracıyla doğru orantılı bir şekilde ABD'nin ilgisini çeken bir ülke olmasının yanı sıra bu ülke jeopolitik açıdan da stratejik bir öneme sahiptir. Bunun bilinciyle ABD, 2003'teki ikili anlaşma kapsamında Çad'a asker konuşlandırmış ve 2004 Mart'ında da Çad askeri güçleriyle birlikte birkaç operasyon düzenlemiştir. ABD, Nijerya petrol sahalarının korunmasına da oldukça önem vermektedir. Pentagon yetkilisi Greg Jaffe, Wall Street Journal'a verdiği demeçte, gelecekte ABD petrol ithalatının yüzde 25'ini karşılayacak olan Nijerya petrol

⁶⁶ Elem Eyrice Tepecikoğlu, "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s. 59.

⁶⁷ Buğra Sarı, "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika", *AÜ Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s. 106.

sahalarının korunması, ABD'nin Afrika'daki askeri görevinin asıl ilgi alanını oluşturduğunu belirtmiştir.⁶⁸

Çad'ın yanı sıra, Somali, Kenya, Nijerya ve Sudan'daki krizlerin ardında; Batı Afrika'daki petrol rezervlerinin 60 milyar varil olarak tahmin edilmesi sonrası, Afrika petrolünün imtiyazlarını kazanma amaçlı ABD-Çin rekabetinin olduğu ileri sürülmüştür. Yapılan araştırmalar; Libya'dan başlayarak Çad, Nijerya ve Kongo'ya uzanan havzanın ABD'nin 2015'teki enerji ihtiyacının dörtte birini karşılayabilecek düzeyde olduğunu göstermiştir.

Afrika'nın son dönemlerdeki ekonomik performansı da sosyal bilimciler ve politikacılar arasında hatırı sayılır ölçüde ilgi uyandırmıştır. Bununla birlikte söz konusu büyüme performansının sağlamlığı ve başarı öyküsünün uzun dönemde sürdürülebilirliği tartışma konusudur. Oynak emtia fiyatları, kötü hava koşulları, sosyal ve siyasal gerilimler, gelir eşitsizliği ve yüksek işsizlik oranları gibi etkenler Afrika ekonomilerinin geleceği için belirsizlik oluşturmaktadır.⁶⁹

Afrika bölgesi dünyanın en büyük ikinci kıtası olması, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 12'sini oluşturmasına rağmen ve sahip olduğu doğal kaynaklara rağmen mal ve hizmet üretimi açısından dünya ekonomisinde sadece yüzde 2,5 civarında bir paya sahiptir.⁷⁰

Aşağıdaki tablodan görülebileceği gibi seçilmiş Orta Afrika GSYİH rakamları yer almaktadır. Buna göre dünya ekonomik büyüklük sıralamasında 21. sırada yer alan Nijerya bölgenin olduğu gibi Afrika'nın da en büyük ekonomisi durumundadır.

⁶⁸ Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu: Orta Doğu ve Petrol*, Bursa: Dora Yayınları, 2009, s. 429.

⁶⁹ Oktay Salih Akbay, "Afrika Ekonomisi: Umutlar ve Gerçekler", *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 335.

⁷⁰ Akbay, a.g.e. s. 338.

Tablo 4. Orta Afrika Ülkeleri GSYİH (2014)

Ülkeler	GSYİH (dolar)
Nijerya	1.058 trilyon
Sudan	159.5 milyar
Çad	29.85 milyar
Mali	27.1 milyar
Nijer	17,67 milyar
Orta Afrika Cumhuriyeti	2.861 milyar

Kaynak: CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>, (11.06.2015)'den derlenmiştir.

Kalkınma üzerine yapılan araştırmalara göre Etiyopya, Gana, Kongo Cumhuriyeti, Mozambik, Nijerya, Tanzanya ve Zambiya dünyanın hızla kalkınan on ülkesi arasında yer almaktadır. Buna karşılık Çad, Ekvator Ginesi, Eritre, Fildişi Sahili ve Orta Afrika Cumhuriyeti ise Afrika ortalamasının çok altında bir kalkınma göstermektedir.⁷¹

Bölge ülkelerinin kişi başına gelir düzeyleri, tarihsel gelişme süreçleri ve doğal kaynaklara sahip olup olmamaları gibi faktörlere bağlı olarak birbirinden farklılaşmaktadır. Aşağıdaki tabloda da seçilmiş Orta Afrika ülkelerinde kişi başına düşen GSYH'si gösterilmiştir.

⁷¹ Kavas, a.g.e. s. 27.

Tablo 5. Orta Afrika Ülkeleri Kişi Başına Düşen GSYİH (2014)

Ülkeler	Kişi Başına GSYİH (dolar)
Nijerya	6100
Sudan	4500
Çad	2600
Mali	1600
Nijer	1000
Orta Afrika Cumhuriyeti	600

Kaynak: CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>,
(11.06.2015)'den derlenmiştir.

Orta Afrika bölgesinin önemi bölgede önemli enerji kaynaklarının yer almasından kaynaklanmaktadır. Buna göre aşağıdaki tablodan da görebileceğimiz gibi Çad, Nijerya ve Sudan Afrika kıtasında kanıtlanmış petrol rezervleri açısından ön plana çıkan 3 ülkedir. Bu 3 ülkenin de Orta Afrika ülkesi olması, bölgedeki iç karışıklıkların da nedenlerinden biri kabul edilebilecektir.

Tablo 6. Afrika Bölgesi Kanıtlanmış Petrol Rezervleri (milyar varil)

Ülkeler	2003	2013	Dünya payı (%)	Rezerv/ Üretim Oranı
Cezayir	11,8	12,2	0,7	21,2
Angola	8,8	12,7	0,8	19,3
Çad	0,9	1,5	0,1	43,5
Kongo	1,5	1,6	0,1	15,6
Mısır	3,5	3,9	0,2	15,0
E. Ginesi	1,3	1,7	0,1	15,0

Gabon	2,3	2,0	0,1	23,1
Libya	39,1	48,5	2,9	-
Nijerya	35,3	37,1	2,2	43,8
G. Sudan	-	3,5	0,2	96,9
Sudan	0,6	1,5	0,1	33,7
Tunus	0,6	0,4	-	18,7
Diğer Afrika	0,6	3,7	0,2	47,7
Afrika	106,2	130,3	7,7	40,5

Kaynak: Akbay, 2014, s. 345.

Orta Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu, halen sömürgecilik döneminde Avrupalılar tarafından belirlenen sınırlara sahiptir. Afrika ülkelerinin sınırları dil, din ve etnik yapı birleşmesinden oluşmuştur. Bu durum, ülkeler içinde bu farklılıklara dayalı siyasi ve askeri mücadeleler yaşanmasına yol açmaktadır. Orta Afrika'daki silahlı çatışmalar, zaten oldukça zayıf olan ekonomik altyapıyı tahrip etmekte ve insanları yoksullaştırmaktadır. Artan ekonomik ve sosyal sorunlar silahlı çatışmaları körüklemektedir. Böylece sürekli olarak kendi kendini besleyen bir savaş ve yoksulluk kısır döngüsü ortaya çıkmaktadır.

Orta Afrika bölgesinde her ne kadar Gabon, Kamerun ve Kongo Cumhuriyeti iç siyasi çekişmelere sahne olsa da geniş çaplı iç savaşlara dayalı gerginlikler daha ziyade Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Orta Afrika Cumhuriyetinde yaşanmaktadır. Sadece 1988 yılından bugüne kadar geçen 23 yıl içinde Demokratik Kongo Cumhuriyetinde yaşanan iç savaşta beş milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir.⁷²

⁷² Kavas, a.g.e. s. 18.

2.2. TÜRKİYE ORTA AFRIKA ÜLKELERİ İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Bu kısımda genel hatları ile Türkiye'nin geçmişten günümüze Afrika ülkeleri olan ilişkileri temel boyutları ile değerlendirilecektir.

2.2.1. Siyasal İlişkileri

Türkiye, Afrika kıtası ile tamamen olmamakla birlikte, ortak bir tarihe, dine ve siyasi geçmişe sahiptir. Mısır'da Tolunoğulları Devleti'nin 868'de kurulması ile başlayan ortak tarih; İhşitliler, Memlukler ve Osmanlılar ile devam etmiştir. Tolunoğlu Devleti'nin Kızıldeniz ve Sudan'a doğru etkili olmaya başlaması ile Türklerin aslen Anadolu'dan önce Afrika'da devlet kurdukları ve Afrika'ya yerleşmeye başladıkları görülmektedir.⁷³

1517'de Memluklerin Osmanlı Devleti tarafından yıkılması ile Afrika kıtasında varlık gösterecek yeni bir Türk devleti buraya hâkim olmuştur. En yoğun ilişkilerin olduğu dönem Osmanlı dönemidir. Bugün bağımsız olan birçok Afrika ülkesi tamamen ya da kısmen Osmanlı idaresinin Afrika'daki vilayetlerinin bir parçası olarak varlıklarını sürdürmüştür.⁷⁴

Afrika'da Osmanlı izleri, özellikle kıtanın İslam ile ilişkisinin bir devamı niteliğindedir. Bu süreçte Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinin özel bir önemi bulunmaktadır. Osmanlı Devleti kıtada idaresi altına giren bölgelerde bölge halkları üzerinde hiçbir şekilde baskı uygulamamıştır. Yerel dinamiklere saygı gösterilmiş, imar ve inşaa için özellikle de eğitim ve bayındırlık hizmetlerinde vakıflar teşvik edilmiştir.⁷⁵

Osmanlı Devleti'nin aynı zamanda bir Afrika devleti olduğu da kabul edilen bir gerçektir. Batıdan doğuya doğru baktığımızda, Afrika'da Osmanlı Devleti'nin önemli eyaletlerinin yer aldığı görülebilecektir: Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Habeşistan ve Sudan. 16. Yüzyılda Hint deniz seferleri sırasında oluşan Habeş

⁷³ Efe, a.g.e. s. 160.

⁷⁴ Efe, a.g.e. s. 161.

⁷⁵ Efe, a.g.e., s. 39-40.

Eyaleti'nin bugün Sudan'ın Kızıldeniz kıyılarını, Etiyopya'nın Harar bölgesi ile Somali, Eritre ve Cibuti cumhuriyetlerini kapsadığı bilinmektedir.⁷⁶

Osmanlı devleti Ahmet Kavas'ın ifadesiyle 400 yıl Afrika'yı sömürgecilerden korumuştur. Doğu Afrika'da sömürgeci İspanyollara ve Portekizlilere karşı uzun yıllar mücadele verdikten sonra Habeş Eyaleti'nde kaybedince bölgedeki gelişmeleri takip edebilmek amacıyla Nisan 1912'de Etiyopya'nın Harar şehrinde başkonsolosluk açmıştır.⁷⁷

Osmanlı Devleti Berlin Konferansı'nın gerçekleştirildiği dönemde Afrika'nın sömürgeleştirilmesine karşı çıksa da söz konusu dönemdeki zayıf konumu nedeni ile çabaları yetersiz kalmıştır. Türk İtalyan Savaşı olarak da adlandırılan 1911-1912 tarihli Trablusgarp Savaşı'nın ardından kıtadaki son toprak olan Libya da kaybedilmiştir.⁷⁸

Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyet'in ilanı ve sonrasında gerçekleştirdiği reformalar ile o dönem sömürge konumunda bulunan Afrika ülkeleri üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Türkiye'nin gerek Müslüman kimliği, gerekse laiklik ve modernleşme adımları kıtadaki aydınlar tarafından ilgi ile izlenmiş; Gana başta olmak üzere Cezayir, Mısır, Tunus, Libya, Nijerya ve Senegal'deki uyanış hareketlerine öncülük etmiştir.⁷⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte yoğun iç ve dış sorunlar nedeni ile Türkiye'nin Afrika'ya uzunca bir süre aktif bir ilgi göstermesi mümkün olmamıştır.⁸⁰ Bununla beraber Türkiye, cumhuriyet kurulduktan kısa bir süre sonra 1926 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da Afrika kıtasındaki ilk büyükelçiliğini açması ile Afrika'ya verdiği önemi göstermiştir.⁸¹ Bununla beraber Türkiye'nin Osmanlı'dan kalan sorunlarına odaklandığı, İkinci Dünya Savaşı

⁷⁶ Hazar, a.g.e., s. 383.

⁷⁷ Efe, a.g.e., s. 163.

⁷⁸ Ufuk Tepebaş, *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*, İstanbul: TASAM Yayınları, 2013, s. 318.

⁷⁹ Tepebaş, a.g.e., s. 318.

⁸⁰ Hazar, a.g.e., s. 384.

⁸¹ Efe, a.g.e., s. 42.

sonrasında soğuk savaşın yoğun bir biçimde yaşandığı 1950’li yıllarda yüzünü Batı’ya çeviren Türkiye Afrika kıtasında tutarlı politikalar izleyememiştir.

1951 ve 1953 yıllarında, BM Genel Kurulu’nda Fas’ın bağımsızlığı ve 1952’de Tunus’un bağımsızlığı görüşmelerinde meselelerin bir “iç” sorun olduğu yönünde politikalar üretmiş, aynı dönemlerde Ruanda ve Urundi’de BM’nin gözetiminde özgür bir seçim yapılması konusunda, gerekse Moritanya’nın bağımsızlığı oylanırken Türkiye çekimser kalmıştır.⁸²

Türkiye’nin Afrika’da hayal kırıklarından biri de Süveyş Krizi sırasında Türkiye’nin Batı’ya verdiği koşulsuz destektir ve bu durum Afrika kıtası ile ilişkilerin olumsuz seyretmesinde önemli bir rol oynamıştır. Süveyş Kanalı’nı en fazla kullanan ülkelerden biri olarak konu ile ilgili 1956 konferansına katılan Türkiye, Mısır tarafından Batı’nın polisi olmakla suçlanmıştır.⁸³

Türkiye, Afrika ülkelerinin ekonomik ve siyasi alanlarda gelişmeler sağlamasına her zaman destek verdiğini ifade etmiş, 20. yüzyılın başından itibaren bağımsızlıklarına kavuşan Afrika’daki Arap ülkelerini tanıyarak bu ülkelerde büyükelçilik açmış, ekonomik, ticari ve siyasi ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. 60’ların başından itibaren BM teşkilatı çerçevesinde beliren sömürgesizleştirme sürecine destek vererek bu ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.

Türkiye’nin Afrika kıtasında çekimser kaldığı olayların başında ise Cezayir’in tanınması gelmektedir. 1514-1830 yılları arasında Osmanlı idaresinin hüküm sürdüğü Cezayir’in bağımsızlığı 31 Temmuz 1962’de tanınmıştır. Bununla birlikte Türkiye’nin 1958’de bağımsızlık mücadelesi sırasında BM Genel Kurulu’nda yapılan kendi kaderini tayin oylamasında çekimser kalması, Cezayir’de düş kırıklığı yaratmıştır.⁸⁴ Gerçekte bu durumun temel nedeni Türkiye’nin soğuk savaşın en yoğun yaşandığı bu dönemde Batı bloğunda yer alması ve Bağlantısızlar hareketine yönelik eleştirel tutumudur.

⁸² Elem E. Tepeciklioğlu, “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye Afrika İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s. 67.

⁸³ Karagül ve Arslan, a.g.e. s. 25.

⁸⁴ Efe, a.g.e. s. 43.

Türkiye Cezayir'in bağımsızlığı sürecinde diğer Afrika uluslarının bağımsızlığını destekler bir tutum takınmıştır. 1961-1961 I. İnönü hükümet programında kıta ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ve BM'ye üye olmalarının memnuniyetle karşılandığına yer veren maddeler dikkat çekici olmuştur. Afrika uluslarının bağımsızlıklarını kazandığı 1960-1979 döneminde Türk dış politikasında Sovyet tehdidi ve Kıbrıs sorunu gibi meseleler olması, Türkiye'yi BM nezdinde destek bulmaya yöneltmiş ve bu nedenle bu yıllarda Afrika ülkelerine birçok heyet gönderilmiştir.⁸⁵ 1960 ve 70'lerde Türkiye'nin Afrika ülkelerine başlattığı yaklaşımın temel nedeni, "görece olarak izolasyona uğradığı Batı eksenini dengeleyecek ve kendi görece değerini Batı'ya kanıtlayacak bir manevra olarak görmek gerekir. Ancak, bu strateji yeterince çalışmamış, Türkiye arzu ettiği desteği bulamamıştır."⁸⁶

1974-1978 arasında Mısır ve Libya'nın da dâhil olduğu İslam ülkeleri ile karşılıklı ziyaretler sonucu ilk defa ticari ve kültürel anlaşmalar imzalanmıştır ve bu gelişmeler sonucu hem kamu hem de özel teşebbüsler nezdinde ticaret ve yatırım ilişkileri başlamıştır. Bu ilişkiler sonucu Türkiye oy bile kullanamadığı İslam Konferansı'na tam üye olmuş ve İslam Kalkınma Bankası'na da kurucu üye olarak dâhil olmuştur.⁸⁷

Genel bir değerlendirme ile Türkiye'nin soğuk savaş sürecinde ve 1990'lara kadar Batı kurumlarında yer alma hedefi Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik çalışmalar yürütmesini engellemiştir. 60'lardan itibaren Kıbrıs sorunu çerçevesinde kendisine destek bulabilmek için Afrika ülkelerine özel heyetler gönderilmesi siyaset izlenmesinin somut bir sonuç ortaya çıkaramaması dolayısıyla, Afrika ile bir bütün olarak ilişkileri geliştirilmesi gerektiğinin farkına varılmıştır.

20. yüzyılın sonuna kadar Afrika ile ilişkilerde çok az ilerleme kaydedilirken 1996'da 57. Hükümet döneminde Başbakan Necmettin Erbakan Mısır, Libya ve

⁸⁵ Tepebaş, a.g.e., s. 319.

⁸⁶ İsa Afacan, "Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 46, 2012, s. 11.

⁸⁷ Sabuncu, s. 61.

Nijerya'ya ziyaretler gerçekleştirmiştir. Nijerya'ya yapılan ziyaret bu tarihe kadar bu ülkeye Başbakan düzeyinde yapılan ilk ziyaret olmuştur.⁸⁸

Türkiye'nin özellikle 15 Haziran 1997'da D8 kurulduğu zaman Afrika kıtasının iki büyük ülkesi Mısır ve Nijerya'yı D8 içine alması Türkiye'nin Afrika politikasındaki değişiklik olarak görülmüştür.

Soğuk savaşın ortadan kalktığı bir ortamda Türkiye'nin Afrika siyasetinde çizdiği olumlu imajının da etkisi ile Türkiye Afrika ile bir bütün olarak tüm alanlarda ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Ekonomik, ticari, kültürel ve savunma sanayi dâhil tüm alanlarda kabul edilecek önlemlerle siyasal ilişkiler için sağlam bir zemin oluşturulmasına çalışılmıştır. Bu amaçla 1998 yılında Afrika'ya Açılım Eylem Planı kabul edilerek uygulamaya konulmuştur.⁸⁹

Türkiye'nin Afrika ülkeleri olan ilişkilerinin seyri 2000'li yıllar ile birlikte büyük bir ivme göstermiştir. Özellikle 2002'de AK Parti iktidarı sonrasında dış politikada çok boyutlu diplomasi ilkesinin hayata geçirilmesi ile birlikte; Afrika ile olan ilişkilerde hiç olmadığı kadar yoğun bir gündem yaşanmaya başlamıştır.

Afrika ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında daha büyük adım 2005 yılının Afrika Yılı ilan edilmesi ile yaşanmıştır. Bu çerçevede ekonomik ve ticari anlaşmalar imzalanması amacıyla karşılıklı üst düzey ziyaretler yapılmaya başlanmıştır.⁹⁰ 1998 Afrika açılımının kabul edilmesi ardından 2005 yılının Afrika yılı ilan edilmesine kadar geçen sürede, Türkiye Afrika ile olan ilişkilerinde altyapı ve diplomatik hazırlık dönemi geçirmiştir. Dolayısıyla bu dönemi bir hazırlık dönemi olarak kabul etmek gerekmektedir.⁹¹

⁸⁸ Efe, a.g.e., s. 43.

⁸⁹ Hazar, a.g.e., s. 386.

⁹⁰ Hazar, a.g.e. s. 388.

⁹¹ Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika'daki Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 46, 2012, s.27.

Türkiye'nin Afrika kıtasına açılım politikasının önemi, Afrika'nın karşılaşmış olduğu az gelişmişlik, doğal afetler ve iç politika krizleri sorunlarına Türkiye'nin kayıtsız kalmamayı insani bir görev olarak değerlendirmesinden kaynaklanmıştır.⁹²

Türkiye 12 Nisan 2005'te Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü kazanmış ve 5 Mayıs 2005'te Addis Ababa büyükelçiliğimiz Afrika Birliği nezdinde akredite edilmiştir. Ayrıca 2008'de yapılan 10. Afrika Birliği Zirvesi'nde alınan kararlar, Türkiye Afrika Birliği'nin stratejik ortaklarından biri kabul edilmiştir.⁹³

Bu gelişmeler sonrası ilişkilerde önemli gelişmelerden biri de 18-21 Ağustos 2008'de İstanbul'da Türkiye Afrika İşbirliği Zirve Toplantısı'nın gerçekleştirilmesi olmuştur. Böylece Türkiye ve Afrika arasındaki işbirliği resmen onaylanmıştır. Toplantıya 49 ülke katılmış ve hükümetler arası işbirliği, ticaret ve yatırım, tarım, tarımsal ticaret, kırsal kalkınma, su kaynaklarının yönetimi gibi işbirliğinde öncelikli konular belirlenmiştir.⁹⁴ Türkiye'nin Afrika politikasına dair ilkeleri içeren Strateji Belgesi, Başbakanlık genelgesi olarak yayımlanmış ve söz konusu genelge doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı'nın gözetiminde bir Afrika Stratejisi Eşgüdüm Komitesi oluşturulmuştur.⁹⁵

Türkiye'nin 2009-2010 döneminde BM Güvenlik Konseyi'ne geçici üye olarak adaylığı gündeme geldiğinde, Afrika ülkeleri nezdinde yoğun bir lobi çalışması yürütmüş, adaylığının açıklandığı 2003 yılından, seçimin yapıldığı 2008'e dek kıtada çok yönlü politikalar izlemiştir. "Türkiye, kampanya döneminde çok yönlü diplomatik girişimlerde bulunmuş ve bu alanda öncelikle daha küçük ülkelere yönelmiştir. Bu amaçla hazırlanan Adaylık Süreci Eylem Planı çerçevesinde, "üyelik çalışmaları için ayrılan 50 milyon dolarlık bütçenin 20 milyon dolarlık bölümüyle BM'ye aidat borcu olduğu için oy kullanma haklarını yitiren yoksul üyelerin aidat borçları ödenmiş" ve böylelikle bu ülkelerin Genel Kurul'da oy kullanmalarının önü açılmıştır."⁹⁶

⁹² Hazar, a.g.e., s. 388.

⁹³ Efe, a.g.e. s. 167.

⁹⁴ Hazar, a.g.e., s. 388.

⁹⁵ Tepebaş, a.g.e., s. 323.

⁹⁶ Tepeciklioğlu, a.g.e., s. 78.

Şubat 2009'da dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Kenya ve Tanzania'ya yaptığı ziyaretlerde iki tane dışında tüm Afrika ülkelerinin Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği adaylığını desteklemiştir. Bu süreçte 2008 Afrika Zirvesi'nde de dayanışma ifadeleri sıkça dile getirilmiştir.⁹⁷

Bunların dışında 4. Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı (EAGÜ), 9-13 Mayıs 2011 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilmiş, konferans sonunda yayımlanan İstanbul Eylem Planı'nda 2011-2020 döneminde en az gelişmiş ülkeler için yapılacaklar, onların yapacakları, amaçlar ve bu amaçlara ulaşmadaki ilke ve yöntemler belirlenmiştir. Yine benzer şekilde 19 Ağustos 2011 tarihinde Başbakanlık tarafından organize edilen Somali'ye yardım gezisine Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, birçok bakan ve hükümet yetkilisi katılmış, bunların yanı sıra gezide TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD, İTO gibi sivil toplum örgütlerinin üst düzey yöneticileri ve sanatçılar yer almıştır.

İşbirliğinin bir diğer ayağı olarak meclisler arasında etkileşimin artırılması amacıyla 2011-2012 döneminden itibaren Afrika ülkeleri ile dostluk grupları oluşturulmasına hız verilmiştir.⁹⁸

2014 yılında Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da II. Afrika Türkiye İşbirliği Zirvesi de ilişkilerde önemli bir dönüm noktası kabul edilmektedir. Zirvenin en önemli özelliklerinden biri Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile zirve yapan birkaç ülkeden biri olmasıdır.⁹⁹

Afrika açılımı ile Türkiye'nin Afrika'daki görünürlüğünün artırılması gerekliliğinden hareketle büyükelçilik sayısının arttırılmasına atıf yapılmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Afrika açılımı açısından 2002 sonrasında en önemli gelişmelerden biri de kuşkusuz 12'ye düşen büyükelçilik sayısının 35'e yükseltilmesidir. Bölgede kesinleşen 4 yeni büyükelçiliğin açılması ile de bu sayı 39'a çıkacaktır.

⁹⁷ Özkan,, a.g.e. s.27

⁹⁸ Tepebaş, a.g.e., s. 326.

⁹⁹ Efe, a.g.e., s. 182.

Genel bir değerlendirme ile 2005'te AK Parti hükümeti döneminde başlatılan Afrika açılımı 1970'lerdekinin aksine bir zorunluluk veya dış ilişkilerde alternatif ihtiyacının bir sonucu olarak değil; çok boyutlu dış politika stratejisi kapsamında geliştirilmiştir.¹⁰⁰

Orta Afrika ülkelerinin Türkiye ile birebir ilişkilerine baktığımızda ise, genel olarak Afrika kıtası ile olan ilişkilere benzer bir eğilim görülebilmektedir. Ülkeler ile olan ilişkilerin tarihsel seyri kısaca şu şekilde değerlendirilebilecektir:

Sudan

Türkiye Sudan ilişkileri Sudan'ın 1956'da bağımsızlığını elde etmesi sonrasında, Türkiye'nin bu ülkeyi tanıyarak ilk büyükelçiliklerinden birini açması ile başlamıştır. Diplomatik ilişkilerin kurulması ardından durağan seyreden ilişkiler 1970-1980 döneminde ticari anlamda gelişmeye başlamışsa da, özellikle İsrail'e olan yaklaşımlardaki farklılık nedeniyle siyasi anlamda etkili olamamıştır.¹⁰¹

Afrika kıtasındaki en uzun süreli iç savaş nihayet Güney Sudan'ın 2011'de bağımsızlığını ilan etmesi ardından, bölgede durum henüz istenilen seviyede istikrara ermemiş olmakla birlikte kalkınma süreci belli bir ivme kazandığı için devam ediyor. Yeni müstakil olan Güney Sudan'daki bağımsız devletin ise kendi içinde büyük kargaşalar geçirmeden bir bütünlük sağlaması zor olarak görülmektedir.¹⁰² Türkiye'nin Darfur politikasında, Arap ve Müslüman dünyasıyla daha güçlü ilişkiler kurma ve bölgede siyasi ve ekonomik varlığını derinleştirme çabalarının etkidi vardır. Türkiye Sudan ile daha fazla ekonomik ilişki geliştirme gayretindedir. Türkiye'nin Sudan politikası Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir'in Türkiye ziyaretleri ve sonrasında gelişen süreçle belirginleşmiştir. 2008'de iki kez Türkiye'yi ziyaret eden El-Beşir'in bu ziyaretleri bazı uluslararası örgütler tarafından tepki ile karşılanmışsa da; 2009 yılında da El Beşir'in resmi ziyaretinin kabul edilmesi,

¹⁰⁰ Afacan, a.g.e., s. 15.

¹⁰¹ Yusuf Fadl Hasan, "Sudan Özelinde Türk Afrika İlişkilerinin Bazı Yönleri", (çev. Hasret Bilgin), <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/32-YFADL.pdf>, (Erişim: 17.06.2015)

¹⁰² Ahmet Kavas, "İç Savaşlardan Bütünleşme Hareketlerine ve Kalkınma Hamlelerine Afrika'nın Yeniden Dönüşümü, *Avrasya Etütleri*, Afrika Özel Sayısı, Cilt 2, Sayı 40, 2011, s. 14-15.

Türkiye'nin masumiyet karinesi çerçevesinde soykırım suçu ispatlanana kadar El Beşir'in arkasında durmuştur.¹⁰³

Türkiye ve Sudan ilişkileri, özellikle uluslararası örgütler kapsamında gelişme eğilimindedir. 1999'da Parlamentolararası Dostluk Grubu kurulması ile gelişen ilişkiler kapsamında, her iki ülkenin parlamento başkanları karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmiştir.¹⁰⁴

Türkiye'nin Sudan'da yumuşak güç potansiyelini geliştirmesi için çalışmalar devam etmektedir. 2009'da Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Protokol çerçevesinde bu ülkeye sağlık alanında ciddi destekler yapılmıştır. Ayrıca Sudan makamları ile yürütülen ortak çalışmalar ile Darfur'da yerel halkın acil ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik girişimler başlatılmıştır.

Türkiye Sudan ilişkilerin gelişmesinde ekonomik faaliyetlerin artışının da rolü olmuştur. "Sudan'da Türk firmalarınca üstlenilen projelerin toplam değeri yaklaşık 300 milyon ABD Doları iken Türk girişimcilerinin ülkeye yaptığı doğrudan yatırımların miktarı 300 milyon dolara yaklaşmıştır. 2013 yılında ticaret hacmimiz 295 milyon dolara ulaşmıştır"¹⁰⁵

Orta Afrika Cumhuriyeti

Afrika'da denizi kıyısı olmayan ve kıtanın en yoksul ülkelerinden olan Orta Afrika Cumhuriyeti, 1960'da bağımsızlığını kazandı. Sudan, Çad, Kamerun, Kongo, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Güney Sudan ile sınırları bulunan ülke nüfusu 4,5 milyondur. Farklı etnik kültürlerin bir arada yaşadığı Orta Afrika Cumhuriyeti'nde nüfusun yüzde 50'si Hristiyan, yüzde 30'u Animist, yüzde 20 'si Müslüman'dır.¹⁰⁶

Nijerya

¹⁰³ Mürsel Bayram, "Sudan Yerel ve Küresel Boyutları ile Darfur Sorunu", *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 194.

¹⁰⁴ Türkiye - Sudan Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sudan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim: 17.06.2015)

¹⁰⁵ Y.a.g.e.

¹⁰⁶ Serhat Orakçı, *Orta Afrika Cumhuriyeti Kriz Raporu*, İstanbul: İHH, 2014, s. 4.

Nijerya uluslararası ilişkiler alanında faaliyet gösteren siyasetçiler ve akademisyenler tarafından başarısız devlet (failed state) olarak gösterilmektedir. Ülkedeki etnik ve dini grupların, yönetimde birer dominant aktör statüsüne kavuşmak istemeleri, petrolün yarattığı ekonomik faktörler ve bu faktörlerden etkilenen uluslararası oyuncuların Nijerya iç siyasetine müdahale etmeleri Nijerya'nın bu sıfatla anılmasına neden olmuştur.¹⁰⁷

Nijerya coğrafi ve tarihsel bakımdan büyük öneme sahip bir Orta Afrika ülkesidir. Coğrafi açıdan bakıldığında Afrika kıtasının merkezinde yer alan ülkenin geniş bir nüfus yapısına ve kültür çeşitliliğine sahip olduğu görülür. 1960'da bağımsızlığına kavuşan Nijerya Türkiye'de resmi büyükelçilik açan ilk Afrika ülkelerinden olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde istikrarsızlıkları devam etmekle birlikte Nijerya ekonomik kalkınmaya ağırlık vermeye başlamış ve 2020 yılında dünyanın ilk 20 ülkesi arasına girme hedefi koymuştur.

Türkiye Nijerya ilişkileri, diğer Orta Afrika ülkelerinde olduğu gibi 2000'li yıllarda ivme kazanmıştır ve 2010 yılı bunun için bir dönüm noktası kabul edilmektedir. 2010 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Nijerya'yı ziyaret eden ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Ziyaret esnasında turizm, savunma, eğitim ve yatırım teşvikleri alanında işbirliği antlaşmaları imzalanmıştır. Bunun sonrasında iki ülke arasında resmi temaslar artmıştır.¹⁰⁸

Nijer

Afrika'nın fakir ülkelerinden olan Nijer eski bir Fransız sömürgesidir. Dünyanın en az gelişmiş 2. ülkesi olan Nijer, uranyum bakımından önemli yeraltı zenginliğine sahiptir. Buna rağmen yeraltı kaynakları büyük ölçüde Batılı ülkeler tarafından işletilen Nijer, zaman zaman açlık sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır.

¹⁰⁷ İzzettin Artokça, "Eş Şebab ve Boko Haram Terör Örgütlerinin Özellikleri ve Afrika Siyasetindeki Yerleri, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan (ed), Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 209.

¹⁰⁸ Türkiye Nijerya İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nijerya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (15.06.2015)

Türkiye ve Nijer diplomatik ilişkileri 1966'da başlamış, buna rağmen Niamey Büyükelçiliği Ocak 2012'de faaliyete geçmiştir. 2013 Ocak ayı içerisinde Afrika'ya resmi ziyaret gerçekleştiren dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Nijer'e de gitmiş, Nijer Cumhurbaşkanı da Mart 2014'te resmi temaslarda bulunmak üzere ülkemize gelmiştir. Bu temaslar sırasında iki ülke arasında 23 antlaşma imzalanmıştır. Bunların yanı sıra Türkiye Nijer'e TİKA aracılığı ile ciddi ekonomik yardımlar sağlamaktadır.¹⁰⁹

Mali

Osmanlı zamanında, Mali'de hüküm süren Timbuktu Hükümdarlığı iyi ilişkiler geliştirilmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde önce durağan seyreden ilişkiler, son dönemlerde resmi temaslar ile canlanma sürecine girmiştir. Mali ile ikili anlaşmaların geliştirilmesi için ilk temaslar 1998'de başlamıştır. Bamako Büyükelçiliği ise Şubat 2010'da görevine başlamıştır. İki ülke arasında çeşitli protokol antlaşmaları da imzalanmıştır.¹¹⁰

Çad

Çad bağımsızlığını kazandığından bu yana etnik çeşitlilik, dinsel olarak bölünme, ayrılıkçı eğilim, düşük yoğunluklu çatışma ve belli aralıklarla tam bir iç savaşa yüz yüze gelen bir Orta Afrika ülkesidir.

Osmanlı'ya dek uzanan Çad ile ilişkiler, ülkenin bağımsızlığını kazanması ardından başlamış ve 2013 Mart ayında Türkiye büyükelçiliği açılmıştır. Böylece 100 yıl önce kopan bağlar yeniden kurulmaya başlanmıştır. Bu gelişmenin ardından THY de 12 Aralık 2013'te Çad'a ilk seferlerini başlatmıştır.¹¹¹

¹⁰⁹ Türkiye Nijer İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nijer-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (15.06.2015)

¹¹⁰ Türkiye Mali İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-mali-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (16.08.2015)

¹¹¹ Ahmet Kavas, "Türkiye Çad İlişkilerinde Yeni Dönem", <http://www.ordaf.org/turkiye-cad-iliskilerinde-yeni-donem/>, (16.08.2015)

Son dönemlerde Türkiye ve Çad ilişkilerinde resmi ziyaretlerle önemli mesafeler kat edilmiştir. Bu kapsamda Çad Başbakanı Deubet, Aralık 2014'te Türkiye'ye resmi ziyaret gerçekleştirmiş ve bu kapsamda iki ülke arasında "Savunma Sanayi Alanında İşbirliği Anlaşması, Diplomatik Pasaport Hamilleri İçin Vize Muafiyeti Anlaşması, Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanlarında İşbirliği Anlaşması ile İstanbul-Encemine Kardeş Şehir Anlaşması imzalanmıştır.¹¹²

Genel olarak Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan iç karışıklıklar Çad'da mülteci sorunlarına yol açmıştır. Bu haliyle Çad dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan 7. ülke haline gelmiştir. Türkiye bu nedenle kalkınma yardımları kapsamında Çad'a ayrı bir önem vermektedir. Çad'daki olumsuz durumlara karşı 13 milyon dolarlık yardım yapılması sonrasında, TİKA'nın bölge ofislerinden birinin de bu ülkeye açılacağı açıklanmıştır.

2.2.2. Sosyal ve Kültürel İlişkiler

Türkiye ve Orta Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerde sosyal ve kültürel konular yeni gündeme gelen gelişmeler arasındadır. Bölgenin siyasi olarak yaşadığı karmaşa, bölgenin sosyo-kültürel açıdan geri planda kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle bölgede yumuşak güç olmak isteyen unsurların sosyo-kültürel unsurlara da ağırlık vermesi gerekmektedir.

Orta Afrika bölgesinde Nijerya dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ve Afrika'nın en büyük petrol üreticisi konumunda bulunmaktadır. Son yirmi yıl içerisinde Sudan da petrol ihracatından yararlanmaktadır. Ancak ithalatın iyi bir tüketim düzeyine sahip ülkeleri sınırlıdır. Orta Afrika, hala günde 70 sent altında yaşayan insanlar bölgesi olarak anılmaktadır.

Türkiye'nin herhangi bir karşılık beklemezsizin yürüttüğü projeler ile Afrika'da elde ettiği kazanımlar, uluslararası alanda da yankı bulmuştur. Örneğin

¹¹² Türkiye Çad İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cad-iliskileri.tr.mfa>, (10.06.2015)

Türkiye’ni İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreterliği yanı sıra BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğini elde etmesinde uyguladığı faaliyetlerin de etkisi vardır.

TİKA’nın yürüttüğü proje ve faaliyetlerinde katkısıyla Türkiye’nin dış politika açılımı neticesinde gerek Türkiye’den Afrika ülkelerine gerekse Afrika ülkelerinden Türkiye’ye devlet ya da hükümet başkanları düzeyinde birçok ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu açılım Türkiye’nin bölge ülkeleri ile yakınlaşmasına olanak sağlamıştır.

TİKA’nın yaptığı yardımlar ve destekler sonucu Türkiye sadece çekiciliğini arttırmakla kalmamış, aynı zamanda Türkçe dilinin tanıtılması ve Türkçeyi kullanan sayısında da ciddi artışlar sağlanmıştır. Aynı zamanda eğitim kanalında yapmış olduğu yardımlar ve tanıtımlar sonucu Türkiye sadece bu nesil tarafından değil, gelecek olan nesiller tarafından da bilinecek ve ilişkilere yön verecektir.¹¹³

Türkiye Orta Afrika’ya yönelik ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmeye çalışırken, bölgede kültürel, sosyal ve insani yardım faaliyetleri de yürütmeye başlamıştır. Dünyanın en geri kalmış bölgeleri arasında olan Orta Afrika ülkelerine karşı çeşitli insani yardım faaliyetleri, hem hükümet organları hem de sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir.

TİKA son dönem Türk dış politikasının göstermiş olduğu Afrika açılımına paralel olarak Sahra-altı Afrika bölgesindeki etkinliğini arttırmaya başlamıştır. TİKA, 2005 yılına kadar dünyanın birçok yerinde çeşitli koordinatörlükler sahip iken Sahra-altında hiçbir temsil kabiliyeti yoktu. Bu eksikliğin giderilmesi adına TİKA’nın bölgedeki ilk koordinatörlüğü 2005 yılında Etiyopya’nın başkenti Addis Ababa’ya açıldı. Bunu, 2006 yılında Sudan ve 2007 yılında Senegal’de açılan TİKA koordinatörlükleri izlemiştir.¹¹⁴

Dünyadaki gelişmiş teknolojiye rağmen çözülemeyen en önemli sorunlardan biri olan su sorunu, TİKA’nın faaliyet gösterdiği bölgelerde yaptığı çalışmalarla en aza indirmeye çalışılmaktadır. TİKA su sorununun en fazla olduğu Afrika

¹¹³ Sabuncu, a.g.e. s. 51.

¹¹⁴ Birol Akgün, Mehmet Özkan, "Turkey's Opening to Africa", *the Journal of Modern African Studies*, Vol:48, No:4, 2010, s.537.

lkelerinden, Nijer, Etiyopya, Sudan, Burkina Faso, Mali, Batı Afrika ve Somali'de su kuyuları aarak ciddi çalışmalar yapıyor. TİKA'nın Afrika'daki 8 Program Koordinasyon Ofisi aracılığıyla bölgesel ve ülkesel temelde yaptığı çalışmalar kapsamında halkın ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli projeler uygulandı ve bu projelerin başında da içme suyu projeleri geliyor. "Somali Temiz Suya Erişim" projesi kapsamında derin sondaj kuyuları açılarak çeşitli noktalara depo ve şebeke kurulup çeşmeler yaptırıldı. Bunların yanı sıra Etiyopya'nın Shinille bölgesinde ise su probleminin çözümü için bir sarnıç ve keson kuyu yapılmıştır.¹¹⁵

Global krizlere anında müdahale etme hususunda da faaliyet gösteren TİKA, aynı zamanda uzun vadeli planlama ve yatırımla çözülebilecek krizlere karşı da hassas bir duruş sergilemeye çalışmaktadır. Bu kapsamda rneğin TİKA, Afrika lkelerinin gıda krizlerine karşı çabalarına katkıda bulunmak amacıyla, Türkiye Tarım ve Köyişleri Bakanlığı işbirliğinde uzman eğitimleri, uygulamalı eğitimler ve politika yapıcıları ile iştişareler gibi çeşitli düzeylerde uygulamalar içeren 13 Afrika ülkesine yönelik Afrika Tarımsal Kalkınma Programını hazırlayarak uygulamaya koymuştur.¹¹⁶

Son dönemlerde Türkiye'de eğitim gören ğrenci sayısında artışlar söz konusudur ve Afrika açılımına paralel olarak Afrikalı ğrenci sayısı artmıştır. Ancak yine de aşağıdaki tabloda da görebileceğimiz gibi Türkiye'de eğitim gören yükseköğretim ğrenci sayısı istenilen düzeyde değildir.

¹¹⁵ "Afrika'da TİKA Farkı", *TİKA Dünyası Dergisi*, Sayı 4, 20014 s. 57.

¹¹⁶ Kulaklıkaya, s. 77.

Tablo 7. Yüksek Öğretimde Orta Afrika Ülke Uyruklu Eğitim Gören Öğrenci Sayıları (2015)

Ülke	Yükseköğretim Öğrenci Sayısı
Mali	271
Nijer	163
Çad	105
Sudan	226
Orta Afrika	102
Nijerya	1176

Kaynak: Yükseköğretim Uyruklarına Göre Öğrenci Sayıları, https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretimIstatistikleri/2015/2015_T21_v2.pdf dan derlenmiştir.

Türkiye’de eğitim veren yükseköğretim kurumları ile yurtdışında eğitim veren yükseköğretim kurumları arasında öğrenci ve öğretim elemanı değişimini mümkün kılan bir program olarak Ağustos 2011 itibariyle yürürlüğe giren Mevlana Değişim Programı, diğer değişim programlarından farklı olarak, hiçbir coğrafi bölge ayrımı olmaksızın bütün dünyadaki yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır. Söz konusu değişim programının temel amaçları; Türkiye’yi yükseköğretim alanında bir cazibe merkezi haline getirmek, Türkiye’nin yükseköğretim kurumlarının akademik kapasitelerini arttırmak, yükseköğretimin küreselleşme sürecine katkıda bulunmak, Türkiye’nin zengin tarihsel ve kültürel mirasını küresel düzeyde paylaşmak, kültürler arası etkileşimin artmasıyla, farklılıklara saygı ve anlayış kültürünün zenginleşmesini sağlamak olarak ortaya konulmuştur.¹¹⁷

¹¹⁷ Mevlana Değişim Programı, “http://www.yok.gov.tr/documents/757816/2815812/Mevlana-Kitapcik-Yeni_.pdf/d94220ea-5168-4744-b788-b5180ceb772a, (15.06.2015)

Afrika’da Türk Hava Yolları da Türkiye’nin yumuşak gücü anlamında önemli işlevler görmektedir. THY, 2002 yılında 77’si dış hat olmak üzere toplamda 103 noktaya uçmakta iken, 2015 yılında 108 ülkede uçuşlar ile bu rakam 264’e çıktı ve bu sayıyla dünyada en çok ülkeye uçuş yapan havayolu olmayı başardı.¹¹⁸

Halen THY’nin seçilmiş Orta Afrika ülkelerindeki uçuşları şu şekildedir:

Tablo 8. THY Orta Afrika Uçuş Destinasyonları

<i>Ülke</i>	<i>Şehir</i>	<i>Havaalanı</i>
Nijerya	Lagos	Murtaka M. Havaalanı
Nijerya	Abuja	Nnami Aziliwe Havalimanı
Nijerya	Kano	Kano Havalimanı
Nijer	Niamey	Diori Hamani Havalimanı
Çad	Encemine	Encemine Havalimanı
Sudan	Hartum	Hartum Havalimanı

Kaynak: THY

Yukarıda görebileceğimiz gibi THY Orta Afrika’da seçtiğimiz ülkelerde 6 şehre uçuş gerçekleştirmektedir. Bunun dışında 2015 içerisinde Nijerya’nın İbadan şehrine de sefer konulması planlanmaktadır. Seçtiğimiz ülkelerden sadece Orta Afrika Cumhuriyeti’ne uçuş gerçekleştirilememektedir.

Türkiye, Afrika ile ilişkilerinde öncelikli olarak kalkınmaya önem vermiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri, yoksullukla mücadele kapsamında, 2015 yılına kadar açlık çeken nüfusun yarıya indirilmesini öngörmektedir. Türkiye, bu hedefin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak üzere Afrika’nın gıda ihtiyacının karşılanması konusunda çalışmalar yapmaktadır. TİKA Afrika’da açılan 8 ofisi aracılığıyla

¹¹⁸ Türkiye’nin Uluslararası Prestiji THY ile Güç Kazanıyor”, <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-uluslararasi-prestiji-thy-ile-guc-kazaniyor/13>, (18.06.2015)

Afrika’da 37 ülkede faaliyet göstermekte ve özellikle ekonomik kalkınma projelerini desteklemektedir. TİKA, söz konusu 8 temsilciliğiyle Afrika’da tarımsal gelişmeye yardımcı olmak amacıyla 2008-2010 yılları arasında “Afrika Tarımsal Kalkınma Programını” gerçekleştirmiştir. Bu program kapsamında, Burkina Faso, Cibuti, Etiyopya, Gine, Gine-Bissau, Kenya, Komorlar Birliği, Madagaskar, Mali, Ruanda, Senegal, Tanzania ve Uganda ile arazi kullanımı, havza yönetimi, zirai üretim, hayvan yetiştiriciliği, hayvan hastalıkları, gıda üretim teknolojisi ile makineli tarım imkânları konularında ortak çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’nin yardımlarını yoğunlaştırdığı bir başka alan ise sağlık alanıdır. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yedincisi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasını öngörmekte ve buna ilişkin olarak da sağlıklı içme suyuna erişimi olmayan nüfusun 2015’e kadar yarıya indirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye, bu hedef doğrultusunda Etiyopya ve Sudan’da temiz suyun temin edilmesi projeleri yürütmektedir. Sağlık alanında, Sudan’ın Darfur Bölgesinde TİKA tarafından 2007 yılında bir hastane açılmıştır.

Uluslararası yayıncılık konusunda ise TRT ve AA, giderek genişleyen uluslararası ağları ile Türkiye’nin sesini dünyaya duyurma konusunda çalışmalarını sürdürmektedirler. Bunların yanı sıra, Türkiye’nin 2000’li yıllardaki kamu diplomasisi dilinde, “insani diplomasiye özel olarak bir vurgu yapıldığı, insani diplomasinin, hükümetin söylemlerinde özellikle öne çıkartıldığı göze çarpmaktadır.

2.2.3. Ekonomik İlişkiler

Türkiye’nin Afrika kıtasına yaptığı açılımın önemli noktalarından birisinin de bu kıtaya olan ekonomik ilişkilerine yönelik olduğu görünmektedir. 1998 Afrika’ya Açılım Eylem Planı’nda Afrika kıtasıyla ekonomik ilişkileri geliştirmeye yönelik birtakım ticari önlemler/açılımlar yer almaktaydı. 2002 sonrası dönemde söz konusu önlemler/açılımlar aktif bir biçimde uygulamaya konularak Afrika ülkeleri ile mevcut olan ticaret ve yatırım ilişkileri daha ileri bir düzeye çıkarılmak istenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda hazırlanan ilk plan Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanan “Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri Güçlendirme Stratejisi” olmuştur. Belgeye göre öncelikli alanlar şu şekilde belirlenmiştir:¹¹⁹

- Afrika ülkelerinin toplam ticaret içerisindeki payının yükseltilmesi,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin kıta ülkelerine girişlerini kolaylaştırmak,
- Türkiye’nin rekabet gücünü arttırmak amacıyla ilgili Afrika ülkeleri ile ortak veya doğrudan Türk yatırımlarının yapılmasını sağlamak,
- Bölge ülkelere teknoloji transfer etmek,
- Mühendislik, inşaat ve danışmanlık firmalarının Afrika pazarlarındaki paylarını arttırmak

Strateji, belirtilen amaçlara ulaşabilmek için Afrika ülkeleriyle düzenli müzakere mekanizmaları kurulması, ticari ilişkilerin yasal çerçevesinin oluşturulması, ülkeler arasında Türkiye’nin uluslararası yükümlülükleri ile uyumlu olacak şekilde tercihli ticaret imkânı yaratılması, Afrika ülkelerinde yeni inşaat projelerinin gerçekleştirilmesi, Türk bankalarının Afrika ülkelerindeki faaliyetlerinin güçlendirilmesi ile Afrika ülkelerine teknik yardım ve eğitim desteği sağlanmasını ana araçlar olarak belirlemiştir.

1998’de Afrika Eylem Planı ile başlayan ilk atılım Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz ve iktidar değişikliği ile 2001’de duraklama dönemine girmiştir. Yeni hükümet Afrika ile ilişkilere büyük önem vermiş ve bunun sonucunda Türkiye Afrika ilişkileri geliştirmede önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu gelişmeler içerisinde Afrika Birliği’nin 2005’te Türkiye’yi stratejik ortak ilan etmesi ve gözlemci statüsü vermesi ve 2008’de Türkiye’nin Afrika Kalkınma Bankası’na üye olması önemli gelişmelerdir.¹²⁰ Bu bağlamda Türkiye’nin AfKB ve Afrika Kalkınma

¹¹⁹ Tepebaş, a.g.e., s. 346.

¹²⁰ Bülent Eşiyok, “Türkiye Afrika Ekonomik İlişkileri 2002-2014 Dönemi”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 397.

Fonu üyeliği için 2008 Şubat ayında yaptığı başvuru 14-15 Mayıs 2008 tarihlerinde Mozambik'te toplanan Guvernörler Toplantısı'nda onaylanmıştır. Türkiye, böylece, AfKB'nın bölge dışı 25. üyesi olmuştur.¹²¹

Hükümet tarafından atılan adımlar sonrasında Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) tarafından gerçekleştirilen ve Afrika ve Türkiye'den birçok işadammın katılımı ile Türkiye Afrika ticaret köprüsü toplantılarıyla da desteklenmiştir. Bunların dışında Afrika ülkeleri ile serbest ticaret antlaşmaları yürürlüğe girmiştir.¹²²

Afrika'nın 2002 sonrası dönemde Türkiye'nin ihracatında ve doğrudan yatırımlarındaki büyüyen payı Afrika'ya olan ilgiyi arttırmıştır. 2023 hedefinin gerçeğe dönüştürülmesi için kapsamlı stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Uygulanacak stratejilerden en önemlilerinden biri de ihracatta bölgesel çeşitlendirmeye gidilmesidir ve bu haliyle Orta Afrika önemli bir alternatif olarak yükselmektedir.

Türkiye'nin Afrika'ya olan ihracatı 2002–2012 yılları arasında ortalama olarak yüzde 8,3 kat artmıştır. Diğer yandan Afrika'nın Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı 2002'de yüzde 4,7 iken bu oran 2012 itibariyle yüzde 8,7'ye yükselmiştir. Aynı dönem içerisinde ticaret hacmi ise 2,9 milyar dolardan 19,3 milyar dolara çıkmıştır.¹²³

Afrika ülkeleri sahip olduğu doğal kaynaklar sayesinde 21.yüzyılda gittikçe önem kazanmakta ve büyük güçlerin enerji mücadele alanına dönüşmektedir. Petrolden başka Afrika ülkelerinin madenleri birçok ülke için hayati önem taşımaktadır.

Orta Afrika, ekonomik anlamda çeşitli bir yapı arz etmektedir. Ülkelerin gelir durumları, ekonomilerinin dayandığı ana sektörler, piyasalarının büyüklüğü ve

¹²¹ Âdem Akkaya, *Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 107.

¹²² Eşiyok, a.g.e. s. 399.

¹²³ Eşiyok, a.g.e. s. 399–400.

dışa açıklık durumları birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılıkların yanında Orta Afrika ülkelerinin önemli bir bölümünün ekonomileri hammadde üretimine bağlıdır. Bu bakımdan çoğu ülke için ekonominin dayandığı sektörler madencilik, tarım ve hayvancılık olarak sınıflandırılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda da seçilmiş Orta Afrika ülkeleri ve Türkiye dış ticaret verileri gösterilmiştir. Buna göre Nijerya ekonomik belirleyiciliğinin de etkisi ile Türkiye ve Orta Afrika ticari ilişkilerinin başat gücü durumundadır. Aşağıdaki veriler ışığında Türkiye Orta Afrika ekonomik ilişkilerinde, Orta Afrika Cumhuriyeti haricinde Türkiye ihracat fazlası vermektedir.

Tablo 9. Türkiye Orta Afrika Dış Ticaret Göstergeleri (2014)

Ülkeler	İhracat (Bin dolar)	İthalat (Bin dolar)
Nijerya	439.829	134.415
Sudan	279.612	9370
Nijer	38.954	165
Mali	20.751	2095
Çad	5855	113
Orta Afrika C.	1585	5019

Kaynak: TÜİK verilerinden tarafımca hazırlanmıştır.

Türkiye ve Orta Afrika ülkelerinde ekonomik ilişkiler konusunda ön plana çıkan 2 ülke Nijerya ve Sudan'dır. Özellikle Nijerya son yıllarda enerji kaynaklarının da etkisi ile gelişen ekonomisi ile dış ticarete Türkiye için önemli bir ortak haline gelmeye başlamıştır.

Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ticaretinde son yıllarda görülen artışın itici unsuru, Sahra Altı Afrika ülkeleriyle yapılan ticarete görülen büyümedir. 2000-2003 döneminde görece düşük seviyede seyreden ticari ilişkiler, Türkiye'nin politikalarına paralel olarak 2003 yılının ardından yükselişe geçmiş, özellikle Afrika'nın bu

bölümünden yapılan ithalat kayda değer ölçüde artmıştır. Bu artışta, Türkiye'nin kıtaya yönelik uyguladığı aktif politikaların yanı sıra, kıtanın ana ihraç kalemlerini oluşturan petrol, metaller ve diğer madenlerin fiyatında görülen yükselişlerin de rolü bulunmaktadır.

Türkiye'nin bu ülkelerle ticari ilişkileri 2003 yılına kadar gerek küresel dinamiklerle, gerekse Afrika'nın kendi dinamikleri ile uyumsuz olmuştur. Fakat 2003 yılından sonraki dönemde, Türkiye-Sahra Altı Afrika ticari ilişkileri hem miktar hem de oransal olarak artış göstermiş ve küresel göstergelerle daha uyumlu hale gelmiştir. Bununla birlikte, Kuzey Afrika'nın Afrika kıtası ile yapılan ticaretteki ağırlığı Sahra Altı Afrika lehine oluşan olumlu iklime rağmen halen devam etmektedir.

Türkiye'deki şirketlerin yurtdışına ticaretle açılmasına paralel olarak yurtdışında Türkiye'nin doğrudan yatırımları da artış göstermiştir. Aşağıdaki tabloda görebileceğimiz gibi 2002-2012 döneminde Afrika ülkelerinde Türkiye'den doğrudan yatırım stoku gösterilmiştir. Orta Afrika ülkelerinden sadece Nijerya ve Sudan bu listeye girebilmiştir. Dolayısıyla Kuzey Afrika ülkelerinin doğrudan yatırımda ağırlığı sürmektedir.

Tablo 10. Afrika Ülkelerinde Türkiye'den Doğrudan Yatırım Stoku (milyon dolar)

Ülke	2002	2012
Cezayir	26	53
Fas	0	1
Libya	13	7
Mısır	5	147
Tunus	5	116
Etiyopya	0	38

Güney Afrika	10	2
Kamerun	0	3
Moritanya	0	5
Nijerya	1	5
Senegal	0	33
Sudan	0	2
Afrika Toplamı	60	412
Türkiye'nin toplam doğrudan yatırım stoku	5847	27513
Afrika'nın payı (%)	1	1,5
Afrika'nın çektiği doğrudan yatırım içinde Türkiye'nin payı (%)	0,035	0,063

Kaynak: Eşiyok, s. 421.

Türkiye Orta Afrika ülkelerinin ve kıtanın genel olarak üretiminin az olmasının etkisi ile sanayi ürünlerinden gıdaya birçok kalemden bölgeye ihracat yapabilmektedir. Türkiye Orta Afrika bölgesini temel aldığımızda en büyük ihracatını Nijerya ve Sudan'a gerçekleştirmektedir.

Türkiye'nin Orta Afrika ile yaptığı ithalatın büyük çoğunluğu, kıymetli taş, metal mamulleri, bakır, mineral yakıt ve yağlar ve kakao gibi ürünler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bölgeye yapılan ihracatta ise Türkiye, her kalemden malın ihracatını yapabilmektedir. Fakat çoğunlukla tekstil ürünleri, kuru ve yaş gıda ürünleri, çimento, plastik ürünleri, demir ve çelik ürünleri gibi ticaret mallarının ihracatı bölgeye yapılmaktadır.

Türkiye'nin ekonomik göstergeleri Orta Afrika ülkeleri açısından etkinliğine işaret etse bile, bölgede etkin konumda olan ülkeler ile kıyaslandığında bu etkinlik çok gerilerde kalmaktadır. Ancak açılım planları dâhilinde yürütülen faaliyetler

sonucunda bölgede eskisinden daha güçlü olduğunu hissettirmektedir. Artan ticaret hacmi ile doğru orantılı olarak Türkiye'nin bölge ülkelerinde imajı da güçlenmiştir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının Türkiye adına başarılı çalışmaları da Orta Afrika ve Türkiye bağlılığını güçlendiren unsurlardır.

Genel olarak Orta Afrika bölgesine yönelik ticari güçlükleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Pazara İlişkin Bilgilerin Teminindeki Güçlükler
- Gümrüklerin ve Diğer Kurumların Ağır İşlemesi
- Altyapı Eksikliği
- Nakliye Sorunu
- Dil (İngilizce Konuşulmayan Ülkeler İçin)
- Çin'in Nüfuzu
- Doğu Afrika - Hintli İşadamları ve Batı Afrika - Lübnanlı İşadamları Etkinliği
- Vize
- Bürokratik Maliyetler
- Güvenlik ve Etnik Çatışmalar (Düşman kabilelerin bir ülkede toplanması- eski sömürgeler, Sudan ve Nijerya'da olduğu gibi) olarak görülmektedir.

2.3. YUMUŞAK GÜÇ STRATEJİSİ BAĞLAMINDA AFRİKA AÇILIMI

Afrika gerek coğrafi uzaklık gerekse kültürel bağların olmaması nedeniyle Türk dış politikasının çok geç odaklandığı coğrafyalardan olmuştur. Kıtanın sunduğu fırsatla ile Türk dış politikasının öncelikleri arasında yapılan değerlendirmede Afrika'nın ön sıralarda yer almaması Türkiye'nin kıtaya yönelimindeki gecikmenin nedenidir.¹²⁴

1998 yılının Haziran ayında hazırlanan Afrika'ya Açılım Eylem Planı, Ekim 1998 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır. Eylem Planı'yla birlikte Türkiye

¹²⁴ Sabuncu, a.g.e. s. 62.

ile Sahra-altı Afrika arasındaki ilişkilerde belirli bir mesafe alınmıştır. Karşılıklı heyet ziyaretleri yapılan ülkelerle dış ticaret hacmimizde önemli ölçülerde artış görülmüştür. Toplam rakamın mütevazı olmasına karşın, bu durum, Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikasının daha etkili uygulanması durumunda bu rakamların daha da artabileceği görülmüştür.

Afrika'ya Açılım Eylem Planı çerçevesinde öngörülen konular şu şekilde özetlenebilecektir: ¹²⁵

- Afrika ülkeleri ile temsil düzeyi yüksek karşılıklı ziyaretler yapılması,
- Dışişleri bakanlıkları arasında siyasi danışma mekanizmaları kurulması,
- BM, İslam Konferansı Teşkilatı ve diğer uluslararası örgütlerde danışma ve temasların yoğunlaştırılması,
- Parlamento heyetleri arasında karşılıklı ziyaretlerin yapılması,
- Afrika ülkelerine resmi heyetler gönderilmesi,
- İnsani yardımların yapılması
- BM'nin teknik ve mali yardım programlarına katkı sağlanması,
- Türkiye'nin sayıları 15'den 12'ye düşen Afrika'daki büyükelçiliklerinin sayısının çoğaltılması ve temsil yetersizliği sorununun çözülmesi,
- Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için hukuki çerçeveyi oluşturmak amacıyla, ekonomik, teknik ve bilimsel işbirliği, ticaret ve yatırımların karşılıklı olarak teşviki ve çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmalarının imzalanması,
- Teknik alanlardan sorumlu tarım, ticaret, sanayi, eğitim ve sağlık bakanlarının Türkiye'ye davet edilmesi,

¹²⁵ Hazar, a.g.e., s. 386-387.

- Teknik alanlardan sorumlu tarım, ticaret, sanayi, eğitim ve sağlık bakanlarının Türkiye'ye davet edilmeleri,
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı aracılığı ile teknik yardım programlarının yapılması,
- Hava ve deniz ulaşımının güçlendirilmesi,
- Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası'na bölge dışı donör ülke olarak üye olması,
- Türkiye'nin Afrika İhracat-İthalat Bankası'na üye olması,
- Karşılıklı iş adamları ziyaretlerinin düzenlenmesi, özel sektör temsilcileri arasındaki temasların artırılması,
- Savunma sanayi alanında ilişkiler kurulması,
- Eğitim ve kültür alanlarında alınması önerilen önlemler çerçevesinde Afrikalı öğrencilere tahsis edilen burs sayısının artırılması ve burs koşullarının iyileştirilmesi,
- Üniversiteler ve düşünce kuruluşları ile temasların yoğunlaştırılması

Görülebileceği gibi alınması öngörülen önlemler çerçevesinde Afrika ülkelerine heyet ziyaretleri düzenlenmesi başta olmak üzere birçok alanda ilişkilerin geliştirilmesi için gerekli koşulların sağlanması Eylem Planı'nın önceliklerini oluşturmuştur.

Teorik açıdan önemli bir dış politika girişimi olan bu plan, Türkiye'nin o günkü şartlarında pratiğe geçirilmede önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Her ne kadar Afrika ülkelerine yönelik çok sayıda girişim yapılmış olsa da ilişkiler hedeflenen düzeye çıkamamıştır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu kaotik siyasal ve ekonomik yapı bu stratejinin uygulanmasını hem politik hem de ekonomik olarak imkânsızlaştırmıştır. Özellikle 2000 ve 2001 yıllarında Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz, Sahra-altı Afrika'nın Türkiye'nin ilgisini çekmesini zorlaştırmıştır.¹²⁶

1998'de dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in çok boyutlu dış politika yaklaşımı ile başlatılan Afrika Eylem Planı ilgili maddeleri, 2005'te AK Parti hükümetinin Afrika Yılı ilanı ile ivme kazanan Afrika açılımına da temel teşkil etmiştir.¹²⁷

Türkiye'nin Afrika açılımının küresel bir boyutu da bulunmaktadır. Buna göre Karagül ve Arslan'a göre "Türkiye'nin Afrika'ya ilgisinin temel nedeni, küresel politika içinde Türkiye dış politikasının yeniden yönlendirilmesidir. 1990'larda uluslararası sistemde meydana gelen değişim, ülkeleri yeni ortaya çıkan sistem içinde kendi çıkarlarını yeniden tanımlamaya yöneltti. Türkiye'nin bu değişime cevabı, dış politikayı çok yönlü tanımlamak ve sadece komşuları ile değil dünyadaki diğer bölgeler ve kıtalarla ekonomik ve politik ilişkileri geliştirmek oldu."¹²⁸

Bunlarla beraber Türk dış politikasının öncelikleri arasında yer almadığı gerekçesi ile Afrika açılımına tepkiler de oluşmuştur. Ancak bu eleştirilerin somut gerekçelere dayanmadığını da belirtmek gerekmektedir. Çünkü Türk dış politikası zaten çok taraflılık ilkesini kabul etmektedir ve bu nedenle Afrika açılımı Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik hedefi ile de çelişen bir durum değildir. Ayrıca Afrika ile geliştirilmeye çalışılan ilişkiler uluslararası platformda Türkiye'ye artı bir saygınlık da kazandırmıştır.¹²⁹

¹²⁶ Akkaya, *a.g.e.*, s. 76.

¹²⁷ Afacan, *a.g.e.*, s. 12.

¹²⁸ Karagül ve Arslan, *a.g.e.*, s. 29.

¹²⁹ Tepebaş, *a.g.e.*, s. 321.

2.4. TÜRKİYE ORTA AFRIKA ÜLKELERİNE YÖNELİK YUMUŞAK GÜÇ POTANSİYELİ

Uluslararası ilişkilerde Orta Asya'nın stratejik önemi artma eğiliminde. Rusya, Çin, ABD, İran, Hindistan arasındaki rekabet ve Pakistan ilişkilerinin sürekli değişen güç dengesi Afrika'da da belirleyici durumda. Küresel vizyonu gittikçe güçlenen Türkiye, Orta Afrika ve daha kapsamlı olarak Sahra-altı Afrika'daki varlığını eskiye nazaran daha güçlü hissettirmektedir. Sadece ekonomik faaliyetler değil Afrika'da açılan yeni Büyükelçilikler, TİKA ofisleri, THY seferleri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının başarılı çalışmaları da şüphesiz bu etkinin oluşumunda ciddi rol oynadığı savunulmaktadır. Sahra-altı Afrika'nın önümüzdeki dönemde artacak önemi düşünüldüğünde Türkiye'nin bu bölgede her alanda etkinleşmesi önemli hale gelmektedir. Bu bölge ile ekonomik ilişkilerin daha da gelişebilmesi için tüm kıtayı kapsayan etkili bir Sahra-altı Afrika Açılım vizyonu için Türkiye'nin özellikle Kuzey Afrika hattını aşarak Afrika'nın derinliklerine inmesi gerektiği öngörülmektedir.

Türkiye Afrika'da ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirebileceği önemli fırsatlara sahiptir. Bununla ilgili olarak Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri Güçlendirme Stratejisi dâhilinde, kıta ülkeleri ile ticaret hacminin ve ekonomik işbirliği imkânlarının geliştirilmesi karı alınmış ve bu konuda birçok adım atılmıştır.

Türkiye, Afrika ile ticari ilişkilerinde hem ihracat hem de ithalat alanlarında, Afrika'nın küresel ticaretten aldığı payın üzerinde bir paya sahip olması ile birlikte ticari ilişkileri olumlu yönde etkilemesi beklenen coğrafi yakınlık, ekonomilerin birbirini tamamlayıcı niteliği ve Afrika'nın küresel ekonomi içinde yükselmesi faktörleri dolayısıyla Türkiye'nin Afrika ile ticari ilişkilerini daha da geliştirebileceği düşünülmektedir.

Afrika ve özel olarak Orta Afrika ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerin ciddi bir yumuşak güç potansiyeli vardır. Türkiye'nin hemen her tür malı satabildiği Afrika ülkeleri olan ekonomik ilişkilerinin büyük önemi vardır. Türkiye'de son dönemlerde ihracat çeşitlendirmesi amacıyla Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yönelik çalışmaların sayısında artış yaşanmıştır. 2009 yılında derinleşen finansal kriz

neticesinde Avrupa pazarında talep daralması yaşanması Türkiye'yi alternatif pazar aranmasına yöneltmiş ve bu süreçte Ortadoğu ve Afrika pazarlarının önemi de daha iyi anlaşılmağa başlanmıştır.

Türkiye'nin Orta Afrika'ya ekonomik anlamda bakışında tamamlayıcılık unsuru ön plana çıkmaya başlamıştır. Tamamlayıcı kelime dikkatlice yerine bir tarafın hâkimiyeti daha birlikte yaşamayı ya da işbirliğini ifade etmek seçilmiş bir terimdir. Türk aktörlerin tamamlayıcılık tezi Türkiye ile ekonomik işbirliği Türk biri olarak Afrikalı ekonomilere kadar yararlı olduğunu önermektedir. Genel bir değerlendirme ile Türk sanayi ve ticaret altyapısı Afrika ekonomilerini tamamlayıcı niteliktedir.¹³⁰ Bu çerçevede, Afrika bizim firmalarımız için, özellikle de küçük ve orta büyüklükteki girişimler için hedef pazar konumundadır. Afrika Türkiye için sadece ihracat için canlı bir pazar değildir, aynı zamanda Türk endüstrisi için ucuz hammadde de sağlamaktadır.

Kamu Diplomasisi çalışmaları kapsamında sanat, spor, edebiyat ve diğer çeşitli alanlarda gerçekleştirilen kültürel çekim ve etkileşim yöntemleri, uluslararası alanda politik hedeflerin yakalanması açısından yardımcıdırlar. Söz konusu çalışmalar gerçekleştirilirken, uygulamanın yalnızca belirli bir zümreye hitap etmemesi konusunda dikkatli olunmalıdır.

Tiyatro, sinema, müzik, dans, resim, edebiyat, moda ve spor (basketbol, futbol, tenis, voleybol, su sporları gibi) alanlarında gerçekleştirilen çalışmaların her birinin sahip oldukları özellikler açısından farklı hedef kitleleri bulunmaktadır ancak müzik ve sinema gibi alanlarda kısmen olmakla birlikte; yaş, cinsiyet, dil, din, ırk ve eğitim düzeyleri açısından ayırım yapılmadığı görülmektedir. Tiyatro, kültürel ve sanatsal anlamda gelişmiş ülkelerde ilgi görebilmekte ve kamu diplomasisi amaçları kapsamında araç olarak kullanılabilir fakat açlık ve yoksullukla mücadele eden Afrika ülkelerinde ilgi görmeyeceği açıktır. Dolayısıyla, Kamu Diplomasisi çalışmalarının yönlendirildiği ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyokültürel yapılarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

¹³⁰ Gökhan Bacık ve İsa Afacan, "Turkey Discovers Sub-Saharan Africa: The Critical Role of Agents in the Construction of Turkish Foreign-Policy Discourse", *Turkish Studies*, Vol 14, No 3, s. 490.

Son yıllarda giderek bölgesel bir güç haline gelen Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda da bu rolünü sürdürebilmesi, diplomasının yanında, hem ülke içinde siyasi ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak iyi yetişmiş bir işgücüne sahip olmasını hem de ülke dışında sağlam sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmasına bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin uluslararası öğrenci sayısını artırmaya çalışması, bu bağların kurulmasında önemli bir işlev görebilecek bir araçtır.¹³¹

Türkiye tarihi ve coğrafyası ile hem bölgesel hem de küresel bir güç olup, bu küresel aktör olma potansiyelini daha ileri taşıyıp, bölgesel güç konumunu evrensel bir niteliğe taşımayı amaçlamaktadır. Genç ve dinamik bir nüfusa, zengin doğal kaynaklara ve enerji kaynaklarını kontrol gücüne sahip olan Türkiye, şu anki ekonomik gelişmelere bakılarak, bu amaçlarına ulaşmakta başarılı olabileceği kanısına varılabilmektedir. Bu nedenle Afrika kıtasına yönelik birçok alanda potansiyel bulunmaktadır.

Son yıllarda Afrika'nın istikrarlı olarak ifade edilebilecek büyüme oranları yakaladığı dış yardımlardan ve yatırımlardan elde ettiği kazançlarını arttırdığı bilinmektedir. Bu gelişmelere bakıldığında kıtadaki kısmi iyileşmeden söz etmek mümkün olmakla beraber bu gelişmelerin yoksulluğun azaltılmasında ve dünya ekonomisi ile bütünleşmede sınırlı bir etki yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte, Afrika'da ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için kıta ülkeleri, kendi aralarında örgütlenmeye gitmektedirler. Son dönemlerde büyüme, nüfus artışının üzerinde gerçekleşmiş, ekonomik yapıda düzelmeler olmuş ve bölgesel ekonomik bütünleşme hareketlerine ağırlık verilmiştir.

Gana'da yapılan bir toplantıda dönemin Cumhurbaşkanı Gül şunları söylemiştir. "Biz Avrupalılardan farklıyız. Hammaddenizi alıp götürmeyiz. Yatırım da yaparız, teknoloji ve yetişmiş insan gücü de getiririz. Afrika'nın başka ülkelerinde bunu yaptık. Böylece Türkiye Batıcılık veya NATO merkezli güvenlik söylemlerinden dem vurmamakta, hatta üstü örtülü bir şekilde kolonyal dönemdeki

¹³¹ Murat Özoğlu, Bekir Gür ve İpek Coşkun, *Küresel Eğilimler Işığında Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler*, Ankara: SETA Yayınları, 2012, s. 5.

Afrika'daki Batı pratiklerini eleştirmektedir. Bu durum ise Türk dış politikasında bir ilke işaret etmektedir.¹³²

2015'te yayınlanan bir Dışişleri Bakanlığı belgesi uyarınca Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerde çok önemli gelişmeler yaşandığı belirtilmiş ve açılım politikasının bir sonucu olarak bölge ülkeleri ile ilişkilerde Afrika Açılım Politikasının tamamlandığı ve artık Afrika Ortaklık Politikası'nın başladığı vurgulanmıştır.

3000 civarında dil ve kültürün yaşadığı Afrika kıtasında kozmopolit toplumsal dinamiklerin ülkelerin sınırları ile belirlenmediği gözden kaçırılmamalıdır. Sömürgecilik tarihine atıflar yapılırken kıtadaki ülkelerin birçoğu Hıristiyan olduğu için hala var olan gönül bağlarının sömürgeci güçlere karşı ifadelerden alınacakları dikkate alınarak hassas bir kullanılmalıdır. Müslümanlara ise mezhepsel değil ortak din vurgusu üzerinden bir dil ile yaklaşılması daha kucaklayıcı olacaktır.¹³³

Her ne kadar Afrika açlık ve kıtlık ile özdeşleşse de Afrika'da zengin enerji kaynakları ve tarıma elverişli alanlar bulunmaktadır. Uzunca bir süredir küresel güçlerin rekabet alanı olan kıtayı Çin Devlet Başkanının bir yıl içerisinde 12 kere ziyaret etmesi de kıtanın önemini göstermektedir. ABD ithal ettiği petrolün yüzde 18'ini Afrika'dan karşılamaktadır ve 2015 sonunda bu oranın yüzde 15'e çıkarılmasını planlamaktadır.¹³⁴ Genel olarak 1990'lı yılların sonunda bu bölgeye olan ilginin arttığı gözlemlenmektedir. Bölgede üretilen hammaddeler, bazı bölge ülkelerinde bulunan zengin petrol ve maden yatakları, bu bölgeye olan önemin artmasına neden olmaktadır. Bu kaynaklar dikkate alındığında bu bölge, birçok büyük ekonominin ilgi alanına girmiş bulunmaktadır. Dünya genelinde yaşanan petrol talebini artması, üretici firmaları Orta Afrika ve Sahra-altı Afrika'dan petrol almaya yöneltmektedir.

Stratejik açıdan değerlendirildiğinde Türkiye bölge ülkelerinin enerji potansiyelini de değerlendirmek durumundadır. Örneğin Sudan Orta Afrika

¹³² Afacan, s. 17.

¹³³ Efe, s. 175.

¹³⁴ Gürkan Zengin, *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2010, s. 443.

bölgesinde en önemli enerji yataklarına sahip ülkedir. Bu ülkenin 70 günlük petrol üretimi Türkiye'nin bir yıldaki üretimine elittir ve bu ülkenin üretiminin yaklaşık yarısı Çin'e ihraç ediliyor. Ayrıca Nil Nehri sayesinde kuraklık sorunu olmayan ülke, Doğu Afrika'ya da geçiş noktasında bulunmaktadır.¹³⁵

Genel açıdan Türkiye'nin kıtaya yönelik ilişkilerinde çok ciddi bir sorundan bahsetmek mümkün değildir. Bu açıdan bakılınca, hem kıtada Türkiye son derece pozitif karşılanmakta hem de destek görmektedir. Fakat sorun alanlarından ziyade belki birkaç eksiklikten söz etmek mümkündür. Bunlardan en önemlisi Türkiye'nin kıtada artan etkisini ne şekilde bölgesel ve küresel ölçekte anlamlı hale getirebileceği meselesidir. 2011 yılına kadar Güney Afrika gibi kıtada kilit durumda bulunan bazı ülkeler Türkiye'nin kıtaya ilgisinin ekonomik ve ticari merkezli olduğuna yönelik kanıya sahiplerdi. Ancak Türkiye'nin kıta ülkelerini ziyaretleri bu algının değişmesine ciddi katkı sağlamıştır.¹³⁶

Afrika ülkeleri ile ekonomik ilişkilerde gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler belirlenmesi de büyük öneme sahiptir. Yumuşak güç açısından geliştirilmesi şart olan ekonomik ilişkiler ve dış ticarete ulaşılabilir hedefler belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini geliştirmesi yönünde hazırlamış olduğu plan ve programların ayrılmaz parçalarından biri olan eğitim konusunda, Afrika'ya yönelik çalışmaların arttırılması ihtiyacı da bulunmaktadır. Çünkü günümüzde Afrika ve Türkiye ilişkilerinde karşılıklı bilgi eksikliği bulunmaktadır. Türkiye'deki akademik personelin Afrika'ya olan kısıtlı ilgisi, Türk öğrencilerin kısa ve orta vadede Afrika araştırmalarına yönelmelerinin önündeki bir diğer engeldir.¹³⁷

Türkiye'nin Orta Afrika ülkelerine yönelik yumuşak güç stratejisi açısından askeri işbirliğinin de büyük potansiyeli vardır. NATO, Haziran 2005-Aralık 2007 tarihleri arasında Afrika Birliği'ne eğitim ve taşıma desteği sağlamıştır. Bu süreçte Türkiye 24-29 Ekim 2006 arasında bir nakliye uçağı ile taşıma faaliyetlerine katılmıştır ve UNAMID'e de 2006'dan sonra personel katkısı sağlamaya

¹³⁵ Zengin, s. 450.

¹³⁶ MÜSİAD, *Batı Sonrası Dünyaya Doğru Türk Dış Politikası*, İstanbul: MÜSİAD Yayını, 2013, s. 80.

¹³⁷ Tepebaş, a.g.e. s. 362-363.

başlamıştır.¹³⁸ Bunun yanı sıra Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle ABD ve AB tarafından uluslararası kamuoyuna çağrı yapılarak, bölgede bir barış gücü kurulması ihtiyacı da belirtilmiş ve bu çağrı Türkiye'ye de yapılmıştır.

Genel bir değerlendirme ile Türkiye bölgesinde ve dünyada etkin bir aktör olmak istiyorsa, zenginleşme, kalkınma ve güçlü hale gelmenin bir sorumluluğu olarak insanların temel sorunlarına gösterdiği ilginin büyük önemi vardır. Tüm bunlarla beraber Türkiye sürdürdüğü Afrika politikasını derinleştirmek istemesine rağmen bu derinliğin derecesi ve hızı büyük oranda kıtadan gelen destek ve işbirliğine bağlıdır. Afrika ülkelerinden bu konuda gelecek istek ve irade ise büyük oranda Türkiye'nin kıta nezdinde ne kadar güvenilir ve saygıdeğer bir aktör olarak kabul edilip edilmediğiyle doğru orantılıdır.¹³⁹

¹³⁸ Sabuncu, a.g.e. s. 42.

¹³⁹ Mehmet Özkan, *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*, Ankara: SETA, 2014, s. 11.

SONUÇ

Uluslararası ilişkilerde güç, yoğun tartışmalara neden olan konulardan biridir. Çok farklı bakış açıları ile incelenen güç olgusu, bu nedenle teoride ve pratikte son yıllarda daha fazla incelemeye konu olmaya başlamıştır. Son dönemlerde uluslararası ilişkilerde güç konusu içerisinde, tarafların sert gücün olumsuzluklarını yaşamadan amaçlarına hizmet eden yumuşak güç eğilimlerinin arttığı da değerlendirilmektedir. Yumuşak güç olarak adlandırılan bu güç stratejisi ile karşı tarafa yaptırılmak istenilenlerin silahlı güç kullanmaksızın elde edilmesi hedeflenmektedir.

Genel bir bakış açısı ile yumuşak güç karşıdaki aktörün, cazibe yaratarak, onu zorlamadan, tehdit etmeden ya da korkutmadan kendi fikrine uygun düşünmesini sağlamaya yarayan yolların tamamıdır. Yumuşak güç bir ülkenin kültürüne, siyasi değerleri ve dış politikalarının yanı sıra ekonomik politikalarına dayanmaktadır. Örneğin bir ülke kültürel değerleri aracılığı ile diğer ülke halkının fikrini amacına uygun bir şekilde değiştirebiliyor, siyasi değerlerinin yarattığı cazibeyle diğer ülke yöneticilerini ikna edebiliyor ya da dış politikaları diğer ülkelerin kendisine destek vermesini sağlayabiliyorsa yumuşak güç sahibidir denebilir.

Uluslararası dengelerin değişimi, teknolojik gelişmeler ve siyaset üstü mekanizmaların ortaya çıkışı, uluslararası sivil aktörlerinin öneminin artmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple günümüzde evrensel değerler ve uluslararası kamuoyunun, güç kavramının temelini oluşturduğu görülmektedir. Her geçen gün yaşanan teknolojik gelişmeler ise söz konusu değişim sürecine yadsınamayacak boyutlarda katkı sağlamaktadır. Bu anlamda, oluşturulacak evrensel değerler aracılığı ile yaratılması amaçlanan uluslararası kamuoyunun kazanılması konusunda önemli fırsatlar sunan kamu diplomasisi çalışmaları; ülkelerin uluslararası arenada çeşitli alanlarda rekabet güçlerini artırmaları açısından yardımcı olmaktadır.

Çalışma kapsamında Türkiye'nin Orta Afrika ülkelerine yönelik yumuşak güç stratejileri ve olası potansiyeli değerlendirilmeye çalışılmıştır. II: Dünya Savaşı sonrası Batı yanlısı bir politika benimseyen ve batılı argümanlarla dış politikasını şekillendiren Türkiye'ye karşılık Sahra-altı Afrika ülkeleri ise her iki bloğa karşı mesafeli bir tutum göstermişlerdir. Bağımsızlıklarını yeni kazanan bu devletler,

Soğuk Savaş boyunca ne batı bloğunun ne de doğu bloğunun tesiri altına girmişlerdir. Sahra-altı Afrika ülkeleri bağlantısızlık stratejisini belirleyerek her iki bloktan bağımsız kendi manevra alanlarını yaratmışlardır. Bağımsızlıklarını bu şekilde koruyup, geliştirebileceklerine inanmışlardır. Türkiye ise Batı yöneliminin de etkisi ile Afrika ülkelerine yönelik bir dış politika stratejisi geliştirememiştir. Bu durum 1998’de Afrika Açılımının başlatılması ardından, Afrika’ya yönelik ciddi girişimlerinin başlatılmasına dek sürmüştür.

2000’deki ekonomik kriz ve Türkiye’nin materyal yeteneklerinin sınırlı olmasından dolayı Afrika eylem planının uygulanması 2005 yıllarına kadar kâğıt üzerinde kalmıştı. 2005 yılı Türkiye hükümeti tarafından “Afrika yılı” olarak ilan edilmesi ardından ikili ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Türkiye ve Orta Afrika ilişkilerinin geçmişi çok eskilere dek gitse de, Türkiye’nin 1998’de başlattığı Afrika açılımı, her iki tarafın da birbirini daha iyi tanınması için dönüm noktası olmuştur. 2002’de AK Parti iktidarı ile beraber, Türkiye’nin yumuşak gücünün artması ardından genel olarak Afrika kıtası ile gelişen ilişkiler Orta Afrika’da da kültürel, siyasal ve ekonomik çalışmalar yapılmasının önünü açmıştır.

Çalışma kapsamında Orta Afrika’da yer alan Çad, Mali, Sudan, Nijer, Nijerya ve Orta Afrika Cumhuriyeti’nin Türkiye ile ilişkilerinin yanı sıra ekonomik ilişkileri de değerlendirilmiştir. Buna göre 2000’li yıllarda Orta Afrika ülkelerine Türkiye’nin ciddi yardımları ve ekonomik olarak ilişkilerin gelişmesi damga vurmuştur.

Türkiye’nin Orta Afrika ile yumuşak gücünü geliştirme potansiyeli açısından ön plana çıkan konulardan biri öğrenci değişimi ve Türkiye’nin Afrika çalışmalarına daha fazla önem vermesidir. Özellikle Türkçe’nin öğretilmesine dair çalışmalar, Afrika ülkelerinden gelen öğrenci sayısının artırılması konusunda önemli ilerlemeler kaydedilse de, yumuşak güç potansiyelinin artırılması için daha büyük yatırımlara gereksinim vardır.

Türkiye'nin başlattığı Afrika Açılımı sonrasında elde ettiği fırsatlar henüz yeterli değildir. Bunun sonrasında Afrika ve özellikle Orta Afrika'da yer alan ülkelerin sosyo-kültürel özellikleri başta olmak üzere daha fazla bilgi sahibi olmaları ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin Afrika uzmanları yetiştirmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye Afrika Açılımı sonrasında özellikle Orta ve Batı Afrika'daki ülkelerde büyükelçilikler açsa da, bu bölgelerdeki personel sıkıntısının da ortadan kaldırılması gerekmektedir. Böylece Türkiye bölgeye yönelik yumuşak gücünü daha etkili kullanabilecektir. Bölge ülkelerinde görevlendirilecek diplomatlar gidecekleri yerlerde, bölge sorunları ile de ilgilenmelidir.

Afrika halen kıtlık ve açlık sorunlarının yanı sıra salgın hastalıklarla da uğraşmaktadır. Bu nedenle bölgeye yapılacak kalkınma yardımlarında bu unsurların da göz önünde bulundurulması, yumuşak güç potansiyelinin harekete geçirilmesinde etkili olacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının da etkin olduğu bölgelerde, kamu kuruluşları ve bu sivil unsurların eşgüdüm içerisinde çalışması da yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Afacan, İsa, “Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 46, 2012.
- Afrika’da TİKA Farkı, *TİKA Dünyası Dergisi*, Sayı 4, 2014.
- Akbay, Oktay Salih “Afrika Ekonomisi: Umutlar ve Gerçekler”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Akgün, Birol; Özkan Mehmet, “Turkey’s Opening to Africa”, *the Journal of Modern African Studies*, Vol:48, No:4, 2010.
- Akkaya, Âdem, *Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika’ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Artokça, İzzettin, “Eş Şebab ve Boko Haram Terör Örgütlerinin Özellikleri ve Afrika Siyasetindeki Yerleri”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan (ed), Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 209.
- Ayhan, Veysel *İmparatorluk Yolu: Orta Doğu ve Petrol*, Bursa: Dora Yayınları, 2009.
- Bacık Gökhan; Afacan, İsa, “Turkey Discovers Sub-Saharan Africa: The Critical Role of Agents in the Construction of Turkish Foreign-Policy Discourse”, *Turkish Studies*, Vol 14, No 3.
- Bayraktar, Zülfikar, “Türkiye’nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü Türk Kültürü”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 35, 2012.
- Bayram, Mürsel, “Sudan Yerel ve Küresel Boyutları ile Darfur Sorunu”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014
- Diñçer O. Bahadır; Kutlay, Mustafa, Türkiye’nin Ortadoğu’daki Güç Kapasitesi: Mümkünün Sınırları, Ankara: USAK, Nisan 2012.
- Efe, Mustafa, *Afrika’yı Anlamak ve Afrika-Türkiye İlişkileri*, Ankara: Murat Yayınevi, 2015.
- Ekşi, Muharrem, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.

Erdağ, Ramazan, *Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA): Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kuramsal Çerçevesi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Erzen, Meltem Ünal, *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: Derin Yayınları, 2012.

Eşiyok, Bülent, “Türkiye Afrika Ekonomik İlişkileri 2002-2014 Dönemi”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 397.

Güder Süleyman; Mercan, M. Hüseyin, “2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2012.

Hale, William, *Turkish Foreign Policy 1774–2000*, London: Frank Cass Publishers, 2000.

Hasan, Yusuf Fadl “Sudan Özelinde Türk Afrika İlişkilerinin Bazı Yönleri”, (çev. Hasret Bilgin), <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/32-YFADL.pdf>, (Erişim: 17.06.2015)

Hazar Numan, “Türkiye-Afrika Siyasi İlişkileri: Geçmişten Günümüze”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

Kalın, İbrahim, “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”, *Kamu Diplomasisi*, Abdullah Özkan ve Tuğçe Öztürk (ed), İstanbul: TASAM Yayınları, 2012.

Karagül, Soner “Türkiye’nin Balkanlarda Yumuşak Güç Perspektifi: Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2013.

Kavas, Ahmet “Türkiye Çad İlişkilerinde Yeni Dönem”, <http://www.ordaf.org/turkiye-cad-iliskilerinde-yeni-donem/>, (16.08.2015)

Kavas, Ahmet, “İç Savaşlardan Bütünleşme Hareketlerine ve Kalkınma Hamlelerine Afrika’nın Yeniden Dönüşümü”, *Avrasya Etütleri*, Afrika Özel Sayısı, Cilt 2, Sayı 40, 2011.

Kulaklıkaya, Musa (haz), “Yükselen Donör Ülke Türkiye ve TİKA’nın Türkiye Kalkınma Yardımlarındaki Rolü”, *Yükselen Değer Türkiye*, Haz. MÜSİAD, İstanbul, 2010.

Mevlana Değişim Programı,
“http://www.yok.gov.tr/documents/757816/2815812/Mevlana-Kitapcik-Yeni_.pdf/d94220ea-5168-4744-b788-b5180ceb772a, (15.06.2015)

- Nye, Joseph S., *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Çev. Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003.
- Oğuzlu, H. Tarık “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:1, Sayı. 9, 2009.
- Orakçı, Serhat, *Orta Afrika Cumhuriyeti Kriz Raporu*, İstanbul: İHH, 2014, s. 4.
- Oran, Baskın, “Dönemin Dış Politikası”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3 (2001-2012)*, Ed.: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.
- Özdemir, Haluk, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 63, Sayı 3, 2008.
- Özey, Ramazan “Afrika Kıtası'nın Panoraması”, *Dünya Siyasetinde Afrika*, İsmail Ermağan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Özkan, Mehmet *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*, Ankara: SETA, 2014.
- Özkan, Mehmet, “Türkiye'nin Afrika'daki Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 46, 2012.
- Özoğlu, Murat Gür Bekir; Coşkun, İpek *Küresel Eğilimler Işığında Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler*, Ankara: SETA Yayınları, 2012.
- Purtaş, Fırat, “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, 2013.
- Sabuncu, Hüseyin B. , *Türkiye'nin Afrika Kıtasında Yumuşak Güç Olma Potansiyeli*, Ankara: Ufuk Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Sarı, Buğra “Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika”, *AÜ Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012.
- Tepebaş, Ufuk, *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*, İstanbul: TASAM Yayınları, 2013.
- Tepeciklioğlu, Elem E. “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye Afrika İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012.
- Tepecikoğlu, Elem Eyricce “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri”, *Ankara üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012.

TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları 2013*, Ankara, 2014.

Tuba, Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*, Cilt 2, Sayı 2, 2012.

Türkiye - Sudan Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sudan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim: 17.06.2015)

Türkiye Çad İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cad-iliskileri.tr.mfa>, (10.06.2015)

Türkiye Mali İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-mali-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (16.08.2015)

Türkiye Nijer İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nijer-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (15.06.2015)

Türkiye Nijerya İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nijerya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (15.06.2015)

Türkiye’nin Uluslararası Prestiji THY ile Güç Kazanıyor”, <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-uluslararasi-prestiji-thy-ile-guc-kazaniyor/13>, (18.06.2015)

Wilson, Ernest J. “Hard Power, Soft Power, Smart Power”, *The Annals of the America Academy of Political and Social Science*, Vol 616, No 110, 2008.

Yağmurlu, Aslı, “Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi”, *İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2007.

Yeşiltaş, Murat; Balcı, Ali “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, No: 2, Kış 2011.

Yılmaz, Sait, *Güç ve Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008.

Zengin, Gürkan, *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2010.